

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Економічний факультет**

ПОГОДЖЕННЯ
Декан економічного факультету

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри фінансів

_____ **Андрій МУЗИЧЕНКО**

_____ **Наталія ШВЕЦЬ**

«___» _____ 2025 р.

«___» _____ 2025 р.

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему **«Оцінка відкритості та прозорості державного
бюджету України»**

Спеціальність 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок

Освітня програма _____ Фінанси і кредит _____

Орієнтація освітньої програми _____ освітньо-професійна _____

Гарант освітньої програми

к.п.н., доцент

Лідія АВРАМЧУК

Юлія НЕГОДА

Керівник магістерської

кваліфікаційної роботи

д.е.н., професор

Виконала

Анна ПАВЛОВА

Київ – 2025

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Економічний факультет**

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувача кафедри фінансів
д.е.н., проф. _____ **Наталія ШВЕЦЬ**
“ _____ ” _____ 2024 р.

**ЗАВДАННЯ
ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ
СТУДЕНТКИ**

Павловій Анні Сергіївні

[прізвище, ім'я, по-батькові]

Спеціальність: 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок

Освітня програма: Фінанси і кредит

Орієнтація освітньої програми: освітньо-професійна програма

Тема магістерської кваліфікаційної роботи **«Оцінка відкритості та прозорості державного бюджету України»**

Затверджена наказом ректора НУБіП України № 1854 «С» від 16.10.2024 р.

Термін подання завершеної роботи на кафедру 2025.11.25

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи: нормативно-правові акти, портал відкритих даних держбюджету, статистичні ресурси, публікації.

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Теоретичні і методичні засади відкритості та прозорості державного бюджету
2. Аналіз сучасного стану відкритості та прозорості державного бюджету України;
3. Напрями вдосконалення відкритості та прозорості державного бюджету України.

Перелік графічного матеріалу: 11 таблиць, 13 рисунків.

Дата видачі завдання «10» жовтня 2024 р.

**Керівник магістерської
кваліфікаційної роботи**

Юлія НЕГОДА

**Завдання прийняв до
виконання**

Анна ПАВЛОВА

ЗМІСТ

ВСТУП	9
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВІДКРИТОСТІ ТА ПРОЗОРОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ	11
1.1. Сутність відкритості та прозорості в бюджетній сфері та його аспекти	11
1.2. Міжнародні стандарти та зарубіжний досвід забезпечення відкритості бюджету	20
1.3. Методологічні підходи до оцінки відкритості та прозорості державного бюджету	26
Висновки по розділу 1	32
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ВІДКРИТОСТІ ТА ПРОЗОРОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ	33
2.1. Аналіз динаміки показників бюджетної прозорості в Україні	33
2.2. Оцінка доступності бюджетної інформації для громадськості України в порівнянні з країнами Європи	41
2.3. Аналіз ефективності механізмів громадського контролю за бюджетним процесом	44
Висновки по розділу 2	50
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВІДКРИТОСТІ ТА ПРОЗОРОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ	52
3.1. Розробка комплексної стратегії підвищення прозорості бюджетного процесу	52
3.2. Модернізація та вдосконалення системи публічного звітування про виконання бюджету та впровадження інформаційних технологій	57
Висновки по розділу 3	61
ВИСНОВКИ	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	65
ДОДАТКИ	72

РЕФЕРАТ

Магістерська кваліфікаційна робота на тему: «Оцінка відкритості та прозорості державного бюджету України» має вступ, три розділи, висновки список використаних джерел та додатки. Основна частина включає 73 сторінки комп'ютерного тексту. В роботі міститься 11 таблиць, 13 рисунків. У магістерській роботі використано 60 найменувань джерел.

Метою роботи є вдосконалення підходів до оцінювання відкритості та прозорості державного бюджету України та розробка практичних рекомендацій щодо їх підвищення.

Об'єкт дослідження - процес забезпечення відкритості та прозорості державного бюджету України.

Предмет дослідження - теоретичні й методичні засади оцінювання відкритості та прозорості державного бюджету України та практичні інструменти її підвищення.

У процесі дослідження використано такі *методи*: аналіз і синтез, системний та діалектичний підходи, структурно-функціональний і порівняльний аналіз, узагальнення, елементи статистичного та графічного аналізу.

У першому розділі розкрито теоретико-методичні засади та міжнародні стандарти бюджетної прозорості, у другому - проведено аналітичну оцінку стану відкритості бюджету України та порівняння з європейськими країнами, у третьому - сформульовані напрями вдосконалення прозорості, запропоновано інструменти публічного звітування і цифрові рішення.

Ключові слова: ОЦІНКА ВІДКРИТОСТІ БЮДЖЕТУ, БЮДЖЕТНА ПРОЗОРИСТЬ, ДЕРЖАВНИЙ БЮДЖЕТ УКРАЇНИ, ВІДКРИТІ ДАНІ, ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ, OPEN BUDGET SURVEY.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- IMF - International monetary fund (МВФ - Міжнародний валютний фонд)
- IBP - International budget partnership (МБП - Міжнародне бюджетне партнерство)
- OBS - Open budget survey (ОББ - Опитування відкритості бюджету)
- OGP - Open government partnership (Партнерство «Відкритий уряд»)
- API - Application programming interface (Прикладний програмний інтерфейс)
- ВРУ - Верховна Рада України
- ДКСУ - Державна казначейська служба України
- МінФін - Міністерство фінансів України
- Є-data - Єдиний веб-портал використання публічних фінансів
- IFI - Independent Fiscal Institution (Незалежна фіскальна установа)
- OECD - Organisation for Economic Co-operation and Development (ОЕСР - Організація економічного співробітництва та розвитку)
- WB - World Bank (СБ - Світовий банк)
- UN DESA - United Nations Department of Economic and Social Affairs (ООН ДЕСВ - Департамент з економічних і соціальних питань ООН)
- EBRD - European Bank for Reconstruction and Development (ЄБРР - Європейський банк реконструкції та розвитку)
- TI - Transparency International (ТІ Україна - Transparency International Україна)
- ОСР - Open Contracting Partnership (Партнерство відкритих контрактів)
- Prozorro - Electronic Public Procurement System of Ukraine (Прозорро - система електронних публічних закупівель України)
- DOZORRO - Civic monitoring platform (DOZORRO - платформа громадського моніторингу закупівель)
- SAI - Supreme Audit Institution (ВОФК - вищий орган фінансового контролю)
- INTOSAI - International Organization of Supreme Audit Institutions (Міжнародна організація вищих органів фінансового контролю)
- IPSAS - International Public Sector Accounting Standards (МСБОДС - Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку для державного сектору)

НП(С)БОДС - Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку в державному секторі

CFRR - Centre for Financial Reporting Reform (ЦРФЗ - Центр реформування фінансової звітності Світового банку)

GTMI - GovTech Maturity Index (Індекс зрілості GovTech)

EGDI - E-Government Development Index (Індекс розвитку електронного уряду)

OCDS - Open Contracting Data Standard (Стандарт відкритих даних про публічні закупівлі)

OC4IDS - Open Contracting for Infrastructure Data Standard (Стандарт відкритих даних інфраструктурних проєктів)

DCAT-AP - Data Catalog Vocabulary Application Profile (Профіль застосування словника каталогу даних)

WCAG 2.1 - Web Content Accessibility Guidelines 2.1 (Вказівки з доступності вебвмісту 2.1)

OAuth 2.0 - Authorization Framework (OAuth 2.0 - протокол авторизації)

OpenID Connect - Authentication Protocol (OpenID Connect - протокол автентифікації)

KPI - Key Performance Indicator (Ключовий показник ефективності)

BI - Business Intelligence (Бізнес-аналітика)

PB - Participatory Budgeting (Партиципаторне бюджетування)

CPV - Common Procurement Vocabulary (Єдиний закупівельний словник)

DWH - Data Warehouse (Сховище даних)

UUID - Universally Unique Identifier (Універсальний унікальний ідентифікатор)

URL - Uniform Resource Locator (Уніфікований локатор ресурсу)

CSV - Comma-Separated Values (текстовий формат табличних даних)

JSON - JavaScript Object Notation (формат обміну даними)

XLSX - Office Open XML Spreadsheet (формат електронних таблиць)

PFM - Public Financial Management (управління державними фінансами)

КМУ - Кабінет Міністрів України

ОМС - органи місцевого самоврядування

Мінекономіки - Міністерство економіки України

Мінцифри - Міністерство цифрової трансформації України

ДАСУ - Державна аудиторська служба України

АМКУ - Антимонопольний комітет України

РП - Рахункова палата України

КПКВК - Код програмної класифікації видатків та кредитування державного бюджету

КЕКВ - Код економічної класифікації видатків бюджету

CC BY 4.0 - Creative Commons Attribution 4.0 International (ліцензія Creative Commons «Із зазначенням авторства» 4.0 Міжнародна)

ВСТУП

Актуальність дослідження відкритості та прозорості державного бюджету є необхідною умовою підзвітності влади, раціонального використання публічних коштів і формування довіри громадян та партнерів. Для України, що продовжує реформи державного управління та цифровізації публічних фінансів, об'єктивна оцінка фактичного рівня прозорості й наближення до міжнародних стандартів має прикладне значення для прийняття рішень.

В умовах реформування системи державного управління в Україні, забезпечення прозорості бюджетного процесу стає ключовим фактором підвищення довіри громадян до влади, зниження корупційних ризиків та залучення інвестицій.

Метою дослідження є вдосконалення підходів до оцінювання відкритості та прозорості державного бюджету України та розробки практичних рекомендацій щодо їх підвищення.

Для досягнення цієї мети поставлено наступні **завдання**:

1. Уточнити зміст категорій «відкритість», «прозорість», «підзвітність», «участь громадян» у бюджетній сфері;
2. Узагальнити міжнародні стандарти та кращі практики (IMF, IBP, OGP тощо);
3. Систематизувати методичні підходи й індикатори оцінювання прозорості бюджету;
4. Проаналізувати динаміку показників бюджетної прозорості України;
5. Порівняти доступність та якість бюджетної інформації з вибраними європейськими країнами;
6. Оцінити дієвість механізмів громадського контролю;
7. Запропонувати комплекс заходів, у т.ч. вдосконалення публічного звітування та цифрові рішення.

Об'єктом дослідження є процес забезпечення відкритості та прозорості державного бюджету України, а *предметом* - теоретичні, методичні та прикладні

підходи до оцінювання відкритості та прозорості бюджету і практичні інструменти її підвищення.

Для кожного з завдань буду використовувати наступні **методи**: аналіз і синтез, системний підхід; аналіз документів, структурно-функціональний аналіз; порівняльний аналіз, узагальнення.

Інформаційною базою дослідження виступають: нормативно-правові акти України у сфері публічних фінансів і доступу до інформації; офіційні матеріали Міністерства фінансів України та порталу відкритих даних державного бюджету; методичні документи та оцінювання міжнародних організацій (МВФ, International budget partnership, Open budget partnership); статистичні ресурси Світового банку; рецензовані наукові публікації.

Структура магістерської кваліфікаційної роботи. Магістерська кваліфікаційна робота складається зі вступу, основної частини, висновків, списку використаних джерел. Також робота вміщує 11 таблиць, 13 рисунків та 60 використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВІДКРИТОСТІ ТА ПРОЗОРОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ

1.1. Сутність відкритості та прозорості в бюджетній сфері та його аспекти

Фіскальна прозорість - це повна, чітка, достовірна, своєчасна й релевантна публічна інформація про минулий, поточний і очікуваний стан державних фінансів. [5]

Аспекти функціонування бюджетного процесу, його прозорості та участі громадськості стали об'єктом досліджень таких авторів, як Дем'янюк А.[21], Волохов О. [22], Михайлов М. [23], Сивак В. [24].

Згідно бюджетного кодексу України, бюджет – план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду. Бюджетна система функціонує за допомогою 10 принципів, зображених на рис. 1.1, а саме:

Рис. 1.1 Принципи бюджетної системи України [25]

Відповідно до одного з принципів бюджетної системи України, зазначених на Рис. 1.1, принцип публічності та прозорості є інформування громадськості з питань бюджетної політики, складання, розгляду, затвердження, виконання державного бюджету та місцевих бюджетів, а також контролю за виконанням державного бюджету та місцевих бюджетів. [25]

Бюджетний процес – це регламентована законодавством діяльність уповноважених органів зі складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів і звітування. Він має циклічний і послідовний характер: формування, виконання, «пільгові строки» за капітальними видатками та звітність; показники доходів і видатків періодично уточнюються через зміну макропоказників. Контроль за бюджетною дисципліною здійснює Рахункова палата від імені Верховної Ради разом із місцевими органами влади.

Органи законодавчої та виконавчої влади:	Органи оперативного управління бюджетом і бюджетного контролю:	Органи, функціонально пов'язані з бюджетом (доходи/видатки):
<ul style="list-style-type: none"> • Верховна Рада України; • Президент України; • Органи виконавчої влади (Кабінет Міністрів та ін.) 	<ul style="list-style-type: none"> • Міністерство фінансів (у т.ч. місцеві підрозділи); • Державна податкова адміністрація; • Контрольно-ревізійна служба; • Казначейство; • Рахункова палата. 	<ul style="list-style-type: none"> • Митні органи; • Органи МВС; • Нотаріальні контори й органи юстиції; • Природоохоронні інспекції; • Державні інспекції з контролю за ціноутворенням; • Галузеві міністерства та відомства (як розпорядники бюджетних коштів).

Рис.1.2 Органи управління бюджетним процесом України (групування за функціями) [26]

Систему управління бюджетним процесом зручно описати через три ланки, зазначені на рис. 1.2, кожна з яких виконує свою економічну роль.

Перша – політичний рівень, що формує рамки фіскальної політики. Верховна Рада ухвалює Закон про Державний бюджет і цим фіксує ключові параметри: доходи, видатки, дефіцит/профіцит та пріоритети фінансування.

Виконавча влада забезпечує бюджетне планування й подання проєкту, а Президент подає його до парламенту та здійснює загальний нагляд за дотриманням процедур.

Друга ланка – операційне управління та контроль. Міністерство фінансів координує бюджетний цикл: методологію, планування, моніторинг «план-факт» та коригування показників. Податкова служба здійснює адміністрування податків і зборів, контролює повноту й своєчасність надходжень. Контрольно-ревізійна служба проводить державний аудит відповідності й ефективності використання коштів. Казначейство відповідає за касове виконання бюджету: облік надходжень, проведення видатків і управління потоками на єдиному казначейському рахунку. Рахункова палата виконує зовнішній аудит від імені парламенту, оцінюючи законність і результативність використання публічних фінансів.

Третя ланка – інституції, що безпосередньо формують дохідні потоки та реалізують видатки. Доходи забезпечують митні органи (митні платежі та штрафи), органи МВС (державне мито, адміністративні штрафи), нотаріати й органи юстиції (держмито), природоохоронні інспекції (екологічні санкції), а також інспекції з контролю цін (штрафи за порушення цінової дисципліни). Видатки виконують головні розпорядники бюджетних коштів - передусім галузеві міністерства та відомства, які фінансують програми і мережу підпорядкованих установ (за програмно-цільовим підходом). У підсумку така вертикаль забезпечує узгодженість фіскальної політики, стабільні надходження, контроль якості витрат і безперервність бюджетного циклу. [26]

Фіскальна прозорість в Україні ґрунтується на нормах Бюджетного кодексу та Закону «Про доступ до публічної інформації» і означає повне, достовірне та зручне для повторного використання оприлюднення ключових даних про державні фінанси протягом усього бюджетного циклу [1, 2]. На етапі планування це охоплює Середньострокову бюджетну декларацію та матеріали до проєкту Закону про Державний бюджет. [2] Під час виконання бюджету передбачені регулярні (щомісячні/щоквартальні) звіти ДКСУ та аналітичні

публікації МінФіну, зокрема на публічних ресурсах. [2,3,12] Після завершення бюджетного періоду оприлюднюються річний звіт про виконання бюджету та висновок Рахункової палати для Верховної Ради. [2,11] Вимога відкритості підсилюється законодавством про відкриті дані та спеціальним законом про прозорість використання публічних коштів (портал Є-data) і дашбордом «Відкритий бюджет». [9, 10, 3]

Вся система узгоджується чотирма стовпами Кодексу фіскальної прозорості МВФ. [6] що зображені на рис. 1.2.

**ЗАСАДИ ФІСКАЛЬНОЇ
ПРОЗОРОСТІ**

Фіскальна звітність: фіскальні звіти мають забезпечувати всеосяжний, релевантний, своєчасний і достовірний огляд фінансового стану та результатів діяльності уряду.

Прогнозування та бюджетування: бюджет і підкріплені ним фіскальні прогнози мають чітко відображати бюджетні цілі та наміри політики, а також містити всеосяжні, своєчасні й переконливі проєкції динаміки публічних фінансів.

Аналіз і управління фіскальними ризиками: уряди мають розкривати, аналізувати, управляти ризиками для публічних фінансів і забезпечувати ефективну координацію фіскальних рішень у всьому секторі державного управління.

Управління доходами від ресурсів: доходи держави від розвідки й видобутку природних ресурсів мають збиратися, управлятися та використовуватися у відкритий і прозорий спосіб.

Рис. 1.3 Засади фіскальної прозорості [6]

Відповідно до рис. 1.3, по-перше, фіскальна звітність реалізується через щомісячні та річні звіти ДКСУ і річний звіт Уряду. [2, 12]

По-друге, прогнозування та бюджетування забезпечуються Бюджетною декларацією, програмно-цільовим підходом і щорічним Законом про Держбюджет. [2]

По третє, фіскальні ризики розкриваються у супровідних матеріалах Мінфіну (державний борг, гарантії, квазіфіскальні операції), зокрема у пакетах до бюджетного поточного року. [2, 4]

По-четверте, чутливі доходи (в т.ч. ресурсні) мають відображатися у звітності та бюджетних документах відповідно до принципів відкритості, встановлених міжнародними стандартами. [6,7] Перелік і строки оприлюднення ключових документів (pre-budget statement/Бюджетна декларація, enacted

budget/Закон, in-year, mid-year, year-end, audit) відповідають підходам Open Budget Survey і підтримують парламентський контроль, ринкову дисципліну та громадську підзвітність. [2, 8]

Слід також виділити систему «Прозорий бюджет», який є прикладом реалізації принципів відкритості та прозорості у бюджетній сфері, оскільки забезпечує вільний доступ громадськості до нормативної, статистичної та аналітичної інформації про використання публічних коштів. Її функціонування сприяє підвищенню довіри до органів влади та формуванню ефективних механізмів громадського контролю за бюджетним процесом.

Проблему забезпечення прозорості управління публічними коштами у межах системи «Прозорий бюджет» планується вирішувати шляхом:

1) розроблення підсистеми інформаційно-аналітичної підтримки, призначеної для накопичення, оброблення та порівняння даних, що відображають процеси управління публічними фінансами;

2) створення спеціалізованих модулів, у тому числі модулів обміну даними, які забезпечуватимуть автоматизацію операцій, спрямованих на підвищення оперативності, якості та ефективності управління бюджетними ресурсами й ліквідністю (зокрема, модуль «Е-Контракт»);

3) забезпечення максимальної відкритості публічних даних і інформації щодо використання та адміністрування публічних коштів через портали системи «Прозорий бюджет».

На рис. 1.4 зображені принципи, взяті за основу створення системи.

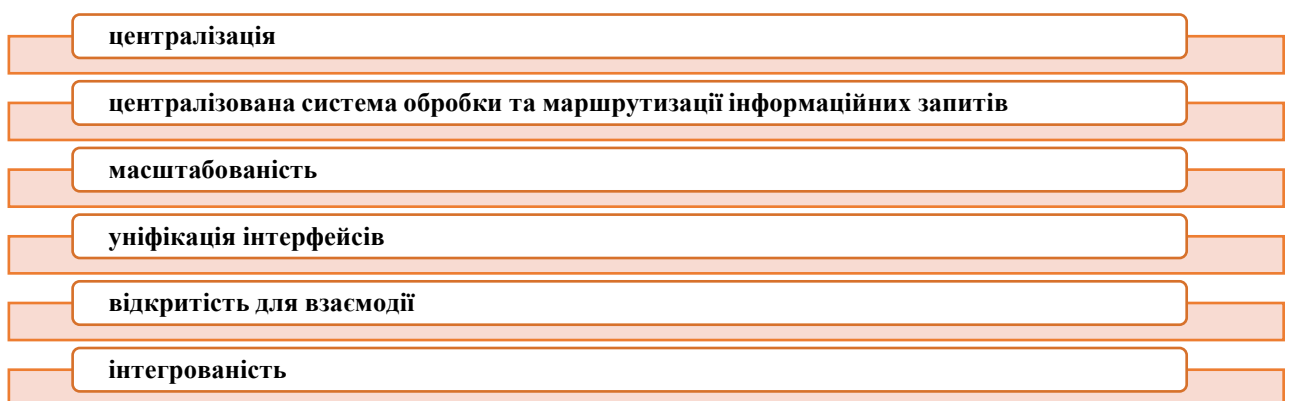

Рис. 1.4 Принципи створення системи «Прозорий бюджет» [19]

Кожен аспект системи «Прозорий бюджет», зазначений на рис. 1.4, відображає:

1. Централізація - систему, яка побудована за централізованою архітектурою, що забезпечує збереження, обробку та управління інформацією в єдиному центрі даних, від отримання запиту до формування результату.

2. Централізована система обробки та маршрутизація інформаційних запитів - обмін даними здійснюється через єдину систему, яка об'єднує державні установи, реєстри та інші інформаційні ресурси (зокрема систему електронних закупівель).

3. Масштабованість - технічна інфраструктура системи передбачає можливість розширення функціональності, збільшення кількості користувачів і покращення якості наданих сервісів.

4. Уніфікація інтерфейсів - усі компоненти системи взаємодіють за єдиними стандартами; користувацький інтерфейс побудований відповідно до сучасних вимог зручності та узгодженості.

5. Відкритість для взаємодії - система підтримує обмін інформацією з іншими державними та зовнішніми інформаційними системами на основі відкритих стандартів міжсистемної взаємодії.

6. Інтегрованість - забезпечується можливість безпосереднього об'єднання елементів системи «Прозорий бюджет» із зовнішніми інформаційними ресурсами для участі в автоматизованих процесах управління публічними фінансами.

Пріоритетними напрямками реалізації Концепції є:

- забезпечення громадян України інструментами контролю та доступу до інформації з управління публічними коштами;
- забезпечення керівництва та спеціалістів різних рівнів Мінфіну, інших державних органів та органів місцевого самоврядування, що беруть участь в управлінні публічними коштами, інтегрованою інформаційно-аналітичною системою прийняття управлінських рішень.

Система спрямована на конкретну цільову аудиторію, яка зазначена на рис.

1.5.

Рис. 1.5 Схема цільової аудиторії системи «Прозорий бюджет» [19]

Конкретизуючи складові інформаційно-аналітичної системи «Прозорий бюджет» можна виділити такі його модулі, що зображені на рис. 1.6:

Рис. 1.6 Модулі інформаційно-аналітичної системи «Прозорий бюджет» [17]

Наведені на рис. 1.6 модулі працюють як взаємодоповнювані блоки, але кожен має чітку власну зону даних та аналітики. Спершу, Open-budget висвітлює планування й виконання бюджетів на державному та місцевому рівнях. Далі, Boost-аналіз додає аналітичні інструменти для дослідження динаміки та структури показників виконання бюджетів. Поруч із цим, Spending показує фактичне використання публічних коштів. Окремо, Proifi містить реєстр проєктів, що реалізуються із залученням коштів міжнародних фінансових

організацій. У свою чергу, модуль «Видатки на освіту» забезпечує предметну аналітику щодо закладів середньої та вищої освіти. Далі, «Відшкодування ПДВ» відображає реєстр заяв на повернення суми бюджетного відшкодування. Паралельно, «Державні банки» публікують ключові показники діяльності та інформацію про непрацюючі кредити. Окремим блоком, «Боргова політика» надає реєстр державних гарантій, перелік первинних дилерів, календар і результати аукціонів. Також, «Показники зовнішньої торгівлі» дозволяють аналізувати імпорту-експорту товарів, тоді як «Показники фінансових ринків» охоплюють грошовий ринок, ринок капіталу та валютний ринок. Далі, «Інвестиційна політика Міністерства фінансів» узагальнює інвестиційні інструменти та кредитні рейтинги міжнародних агентств. Окремо виділяється модуль «Ефективність використання коштів», де зосереджено результати фінансового контролю. Для комунікації з громадянами, «Віджет бюджету» дає змогу розмістити ключові показники громади на її сайті. На додачу до зручності роботи, Chrome-розширення спрощує навігацію між модулями, а Telegram-боти забезпечують швидкий доступ до даних про публічні фінанси. І, щоб підтримати користувачів, навчальні курси підвищують рівень фінансової та бюджетної грамотності, а також культуру громадського контролю [17].

Переходячи від модулів до базових понять, за Бюджетним кодексом України бюджетні кошти (кошти бюджету) - це належні відповідно до законодавства надходження бюджету та витрати бюджету. Це визначення окреслює поле даних, з яким працюють як модулі, так і користувачі.

У логічному продовженні стоїть фінансова звітність державного сектору, що має задовольняти інформаційні потреби користувачів щодо:

1. джерел надходжень коштів і напрямів їх використання;
2. результатів діяльності з позиції ефективності та досягнення цілей;
3. дотримання фінансової дисципліни суб'єктом державного сектору;
4. цільового використання бюджетних коштів;
5. оцінки якості управління;
6. здатності своєчасно виконувати зобов'язання;

7. операцій із цінними паперами (придбання, продаж, володіння);
8. участі в капіталі підприємств; а також рівня ресурсів для продовження діяльності, можливих майбутніх ресурсів і пов'язаних ризиків та невизначеностей.

Після окреслення призначення звітності варто зазначити її основні показники, що забезпечують єдину «мову» даних: активи; зобов'язання; власний капітал; дохід; витрати; грошові потоки суб'єкта державного сектору та бюджету [14].

Нарешті, щоб усі перелічені дані були порівнюваними та узгодженими по всій вертикалі управління, застосовується єдина бюджетна класифікація. Відповідно до Наказу Міністерства фінансів України № 11 від 14.01.2011, затверджено структуру кодування, що включає:

1. класифікацію доходів бюджету;
2. функціональну класифікацію видатків та кредитування бюджету;
3. економічну класифікацію видатків бюджету;
4. відомчу класифікацію видатків та кредитування державного бюджету;
5. класифікацію кредитування бюджету;
6. класифікацію фінансування бюджету за типом кредитора;
7. класифікацію фінансування за типом боргового зобов'язання;
8. класифікацію боргу за типом кредитора;
9. класифікацію боргу за типом боргового зобов'язання.

Окремо визначено структуру кодування програмної класифікації видатків та кредитування державного бюджету і поділ витрат на витрати (видатки) розвитку та витрати (видатки) споживання [13].

1.2. Міжнародні стандарти та зарубіжний досвід забезпечення відкритості бюджету

Відкритість бюджету в сучасній публічній політиці розглядають як базову умову демократичного врядування: вона впливає на довіру громадян до держави, на спроможність протидіяти корупції та на стійкість публічних фінансів у довгостроковій перспективі. Міжнародні дослідження показують, що країни з прозорішими бюджетами, як правило, мають кращі показники фінансової стабільності та нижчу сприйману корупцію, а оприлюднення повної та зрозумілої бюджетної інформації стає невід'ємною частиною системи запобігання зловживанням. [41; 42]

Навколо цієї ідеї поступово сформувалася розгалужена система міжнародних стандартів. Вона поєднує нормативні кодекси фіскальної прозорості, рекомендації з фінансової звітності, методики оцінювання відкритості бюджету, цифрові індекси розвитку електронного урядування та спеціалізовані підходи до участі громадян у бюджетному процесі. Разом вони задають певну «архітектуру» прозорості, в якій кожна країна може оцінити своє місце та спланувати подальші кроки реформ.

Одним із ключових елементів цієї архітектури є Кодекс фіскальної прозорості Міжнародного валютного фонду (Fiscal Transparency Code) та докладний Fiscal Transparency Handbook. [6; 7] Ці документи визначають принципи, без яких неможливо говорити про якісну відкритість: чіткий розподіл ролей між усіма складовими сектору загального державного управління; повнота охоплення бюджету й позабюджетних операцій; реалістичність і прозорість макроекономічних та фіскальних прогнозів; своєчасне оприлюднення інформації про виконання бюджету; розкриття фіскальних ризиків, включно з державними гарантіями, боргом, квазіфіскальними операціями й зобов'язаннями державних підприємств. Кодекс пропонує мінімальний, просунутий та передовий рівні виконання, що дозволяє країнам вибудовувати послідовну «драбину» покращень.

Світовий банк, розвиваючи ці підходи, у своєму дослідженні «Good Practices in Public Sector Financial Reporting and Fiscal Transparency» робить акцент на практичних аспектах подання інформації. Наголошується, що прозорість - це не лише обсяг даних, а насамперед їх аналітичність, зрозумілість і можливість порівняння в часі. Особлива увага приділяється консолідації звітності по всьому сектору державного управління, розкриттю інформації про державні підприємства, фонди й квазідержавні структури, а також якості приміток до фінансової звітності. [41]

Для України ці стандарти не є абстрактними. Вони прямо закладені в напрями реформ, визначені Стратегією реформування управління державними фінансами на 2022-2025 роки, де серед пріоритетів - підвищення прозорості, підзвітності та якості публічної фінансової звітності, зближення з міжнародними підходами МВФ та Світового банку. [40; 41] Перехід до сучасних стандартів обліку в державному секторі, інтеграція бюджетної та фінансової звітності, розвиток середньострокового бюджетного планування - все це елементи реалізації міжнародної «логіки» фіскальної прозорості на національному ґрунті.

Суттєвою рисою нового етапу розвитку стандартів є посилення цифрового виміру прозорості. Аналітика ОЕСР щодо цифровізації для відновлення в Україні наголошує, що відкритий бюджет неможливо забезпечити лише через публікацію статичних документів: потрібні інтегровані інформаційні системи, єдині портали даних, інтерактивні панелі моніторингу, зручні сервіси для різних груп користувачів. [36] Індекс зрілості GovTech Світового банку додатково фокусує увагу на тому, наскільки уряд використовує цифрові технології для публікації бюджетних даних у машиночитаному форматі, автоматизації управлінських процесів та створення «єдиного вікна» для громадян і бізнесу. [37]

Паралельно ООН через регулярні огляди електронного урядування (UN E-Government Survey) та базу знань E-Government Knowledgebase демонструє зв'язок між рівнем розвитку цифрових сервісів і ступенем доступності публічної інформації, включно з бюджетною. Країни, які досягають високих позицій у цих рейтингах, як правило, пропонують не лише завантаження бюджетних

документів, а й інтерактивні інструменти для аналізу доходів і видатків, пошук даних за різними зрізами, візуалізацію фінансових потоків. [38; 43]

Ще один важливий пласт міжнародних стандартів стосується участі громадян у бюджетному процесі та підзвітності уряду. Рекомендації ОЕСР щодо процесів участі (OECD Guidelines for Citizen Participation Processes) окреслюють принципи планування й проведення консультацій: прозорість процедур, чітка мета, доступність інформації, зворотний зв'язок за результатами участі. Вони підштовхують уряди переходити від формальних одноразових слухань до сталих механізмів залучення громадськості на всіх етапах політичного циклу, включно з формуванням і виконанням бюджету. [47]

Міжнародні дослідження показують, що цифрові інструменти радикально розширюють можливості такої участі. Аналіз ефектів онлайн-краудсорсингу в урядуванні демонструє, що платформи, де громадяни можуть висловлювати пропозиції, голосувати за пріоритети чи коментувати бюджетні рішення, підвищують рівень залученості та формують відчуття причетності до розподілу публічних коштів. [44] Інтер-Американський банк розвитку, досліджуючи цифрові інструменти участі в аудиті, описує практики, коли громадяни долучаються до перевірки використання бюджетних коштів, подають сигнали про потенційні порушення, відстежують виконання рекомендацій вищих органів фінансового контролю. [48]

На цьому тлі швидко розвивається партиципаторне бюджетування. Міжнародні дослідження у сфері поведінкових фінансів підкреслюють, що відкритий доступ до інформації про критерії відбору проектів, хід голосування та реальне виконання рішень робить цей інструмент не лише механізмом розподілу частини видатків, а й засобом формування бюджетної культури та довіри до влади. [27] У європейській практиці з'являються приклади, коли батьки, учні та вчителі спільно беруть участь у плануванні місцевих освітніх бюджетів, використовуючи методи партиципаторного бюджетування, - це дозволяє краще узгодити бюджетні рішення з реальними потребами громад. [31]

Особливе місце серед міжнародних інструментів займає Open Budget Survey (OBS), який проводить International Budget Partnership. Це глобальне дослідження, що періодично оцінює стан відкритості бюджетів у країнах світу за уніфікованою методологією, заснованою на міжнародно визнаних стандартах - від Кодексу фіскальної прозорості МВФ до рекомендацій ОЕСР та принципів участі у фіскальній політиці. [6; 8] OBS аналізує три виміри: прозорість (доступ до бюджетної інформації), участь громадськості (наявність інституційних можливостей для залучення) та бюджетний нагляд (роль парламенту і вищого органу аудиту) зображений на Рис. 1.7.

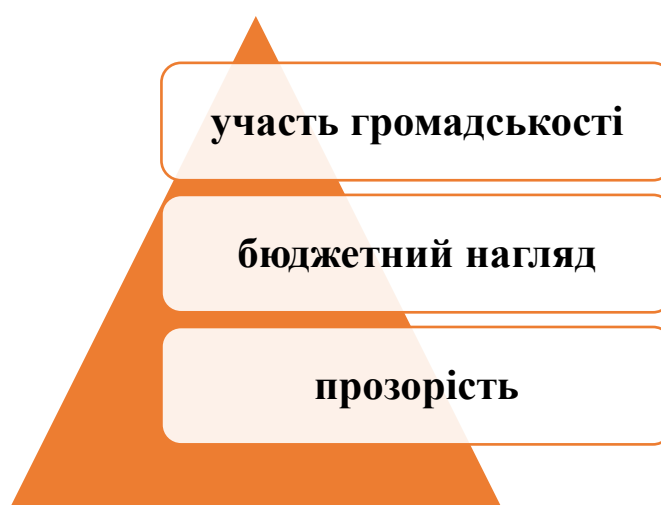

Рис. 1.7 Аспекти оцінювання країн щодо відкритості бюджету [8]

В компоненті «Прозорість» оцінюється, наскільки уряд оприлюднює вісім ключових бюджетних документів - від попереднього бюджетного прогнозу й проєкту бюджету до річного звіту та аудиторського висновку - і наскільки ці документи повні, своєчасні й доступні онлайн. Показники згруповано в 109 критеріїв, а країни отримують підсумкову оцінку за шкалою 0-100. [8] Там, де ці вимоги виконуються, користувачі можуть простежити логіку бюджетної політики: як прогнозуються доходи, які пріоритети закладаються у видатках, якими є результати реалізації політики за підсумками року. [41]

Компонент «Участь громадськості» фіксує, чи мають громадяни та громадські організації реальні можливості долучатися до бюджетного процесу на стадії підготовки, розгляду, виконання й аудиту - через консультації, слухання, публічні обговорення, спеціальні механізми участі. Методологія

включає 18 показників, узгоджених із глобальними принципами участі в фінансній політиці, й відображає як практику органів виконавчої влади, так і парламенту та вищого органу аудиту. [8; 47]

«Бюджетний нагляд» стосується того, наскільки ефективно працює система стримувань і противаг у сфері публічних фінансів. OBS оцінює можливості парламенту аналізувати й змінювати проєкт бюджету, відстежувати виконання закону про бюджет, а також спроможність та незалежність вищого органу фінансового контролю. [8] У випадку України важливу роль відіграють висновки Рахункової палати щодо виконання Державного бюджету, які стають інструментом як парламентського, так і громадського нагляду за бюджетними рішеннями. [11; 41]

У дев'ятому виданні OBS (2023 рік) оцінено 125 країн, що дозволяє побачити як глобальні тенденції, так і окремі успіхи та проблеми кожної держави. [8] Аналітична записка, присвячена Україні, фіксує певне зниження показників прозорості попри збереження відносно сильних позицій у сфері парламентського та аудиторського нагляду. Зокрема, було відзначено, що низка важливих документів - внутрішньорічні звіти, річний звіт та аудиторський звіт - готувалися, але використовувалися лише для внутрішніх потреб, а Громадський бюджет не був належним чином оприлюднений. [28; 39] Таким чином, навіть при наявності розвинених інституцій контролю обмеження публічності окремих елементів бюджетного циклу відразу позначається на загальній оцінці відкритості.

Важливою складовою міжнародних стандартів прозорості бюджету є вимоги до відкритості публічних закупівель, адже через них проходить істотна частина бюджетних ресурсів. Останніми роками утверджується підхід «open contracting», коли дані про весь життєвий цикл закупівлі - від планування до виконання договору - оприлюднюються у відкритому машиночитаному форматі. Дослідження Європейського банку реконструкції та розвитку щодо впливу Prozorro на українську економіку показує, що перехід до електронної системи закупівель з повним публічним доступом до даних сприяв посиленню

конкуренції, зменшенню витрат та зміцненню довіри до процедур розподілу бюджетних коштів. [35] Статистичний аналіз обов'язкових онлайн-процедур закупівель підтверджує, що цифровізація й відкритість суттєво скорочують можливості для корупційних практик. [45]

Ці тенденції відображаються у зобов'язаннях країн у межах Партнерства «Відкритий уряд» (Open Government Partnership). Україна, формуючи національні плани дій, бере на себе зобов'язання щодо підвищення прозорості закупівель, розвитку відкритих даних та посилення участі громадян у моніторингу контрактів, зокрема через розбудову екосистеми Prozorro та пов'язаних аналітичних інструментів. [20; 30] Громадські організації, як-от Transparency International Україна, у своїх звітах відстежують, як змінюється регулювання закупівель, які ризики з'являються в умовах воєнного стану та як їх можна нейтралізувати, не втрачаючи прозорості. [50]

Паралельно розвиваються галузеві індекси прозорості. Для особливо чутливих сфер - оборони та безпеки - розробляються спеціальні підходи до оцінювання відкритості, які шукають баланс між захистом державної таємниці й необхідністю базової підзвітності щодо використання ресурсів. Дослідження, присвячене індексу відкритості та прозорості бюджетування й фінансового менеджменту в секторі оборони та безпеки України, демонструє, що навіть у цих умовах можна забезпечувати публічність агрегованих даних і ключових параметрів політики, не розкриваючи чутливої інформації. [32] У ширшому вимірі показано, що прозорість бюджету позитивно корелює з фінансовою стійкістю та зменшенням ризиків фіскальних криз. [46]

Узагальнюючи, міжнародні стандарти відкритості бюджету утворюють багатовимірну систему орієнтирів: Кодекс фіскальної прозорості МВФ і практики Світового банку задають вимоги до змісту й якості фінансової звітності; цифрові індикатори ООН, ОЕСР та Світового банку підкреслюють роль електронного урядування й GovTech; рекомендації ОЕСР та інші дослідження окреслюють стандарти участі громадян; Open Budget Survey надає порівняльну оцінку прозорості, участі та нагляду; а галузеві індекси й ініціативи

відкритих закупівель деталізують вимоги в окремих сферах. [6; 47] Для України, що реалізує масштабну реформу управління державними фінансами та проходить через період війни й відбудови, орієнтація на цю систему стандартів є критично важливою умовою зміцнення довіри до держави, ефективного використання міжнародної допомоги й інтеграції до спільноти країн із зрілою системою публічних фінансів. [40; 41]

1.3. Методологічні підходи до оцінки відкритості та прозорості державного бюджету

Методологія оцінювання у роботі ґрунтується на поєднанні: індикаторів OBS за трьома складниками – «Прозорість», «Участь громадськості», «Бюджетний нагляд»; технічних метрик відкритих даних (машиночитні формати, наявність API, регулярність оновлень), що впливають із української нормативної бази відкритих даних (Постанова КМУ №835) та практик державних порталів (OpenBudget, С-data, data.gov.ua) [8; 10]. Такий підхід дозволяє оцінити не лише наявність та зміст ключових бюджетних документів, але й зручність доступу та відтворюваність даних для громадян і дослідників (через CSV/JSON, API, метадані) [10].

Тимчасові межі аналізу охоплюють раунди OBS 2019-2023 із прив'язкою до дедлайнів спостереження (для OBS-2023 – документи, оприлюднені до 31.12.2022). На першому кроці фіксується профіль України за трьома агрегованими складниками OBS та статус кожного з восьми документів (наявність/відсутність, своєчасність, змістовний бал). На другому кроці проводиться технічний аудит відкритих наборів: перевіряються формати даних (CSV/JSON/XLSX), наявність API, повнота метаданих (опис, дата оновлення, контакт відповідального), стабільність URL, частота оновлення та відповідність нормативним перелікам (Постанова №835).

Таблиця 1.1

Матриця індикаторів для оцінки (узгодження з OBS і відкритими даними)

Блок оцінки	Що вимірюється	Одиниця/шкала	Правило/джерело
Прозорість (OBS)	Загальний бал Transparency	0-100	Інтегральна оцінка якості та своєчасності 8 документів - за методикою OBS
Участь (OBS)	Загальний бал Participation	0-100	Наявність/інклюзивність формальних каналів участі на етапах циклу - за OBS
Нагляд (OBS)	Загальний бал Oversight	0-100	Спроможність парламенту та зовнішнього аудиту; процедурні гарантії - за OBS
Документи	Наявність/своєчасність 8 ключових документів	так/ні; вчасно/із запізненням	Перевірка публікації: передбюджетна заява, бюджетна пропозицію уряду, закон про бюджет, звіт(и) протягом року, середньорічний огляд, річний звіт, аудиторський звіт, «бюджет для громадян» - за OBS
Відкриті дані	Машиночитні формати; API; метадані; регулярність оновлення	переліки; так/ні; дати	Перевірка на порталах OpenBudget / Є-data / data.gov.ua відповідно до методичних вимог

Джерело: розроблено автором на основі джерела [8]

На третьому кроці – зіставлення з європейськими практиками: чи є у вибраних країн «Бюджет для громадян» (citizens budget), «середньорічний огляд» (mid-year review), регулярні звіти протягом року, а також як організовано парламентські слухання та пост-аудитний цикл. Завершальний крок - синтез результатів у вигляді узагальнених висновків і вимірних орієнтирів (поріг «достатньої прозорості» $\geq 61/100$ за OBS; технічні KPI на кшталт частки наборів у машиночитних форматах і покриття API) [8].

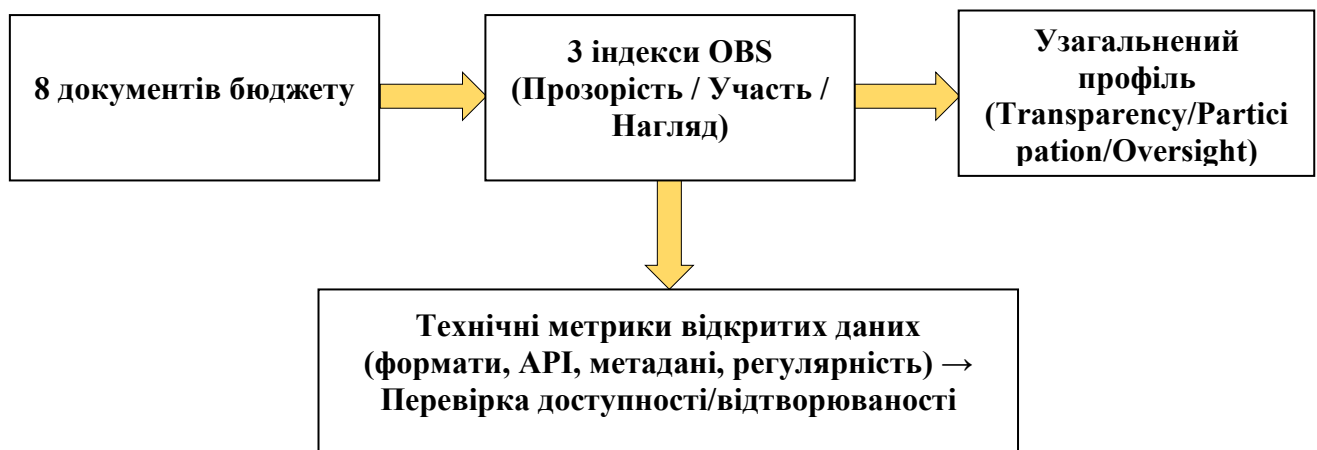

Рис. 1.8 Методологічна рамка оцінювання (логіка даних і показників) [8]

Згідно з OBS, до стандартизованого набору входять:

- передбюджетна заява (Pre-Budget Statement);
- бюджетна пропозиція уряду (Executive's Budget Proposal);
- закон про бюджет (Enacted Budget);
- звіт(и) протягом року (In-Year Reports);
- середньорічний огляд (Mid-Year Review);
- річний звіт (Year-End Report);
- аудиторський звіт (Audit Report);
- «Бюджет для громадян» (Citizens Budget).

В українській практиці їхніми джерелами/носіями є матеріали Мінфіну (бюджетна декларація/пояснювальна записка, проєкт закону, інформаційні матеріали), закон і додатки, щомісячні зведення ДКСУ, звіт про виконання Держбюджету, висновки Рахункової палати та спеціальні «громадянські» версії (за наявності) [8; 11].

Таблиця 1.2

Вісім документів OBS та їх українські відповідники (джерела публікації)

Документ OBS	Український відповідник	Хто публікує	Звичний канал/посилання
Передбюджетна заява (<i>Pre-Budget Statement</i>)	Бюджетна декларація / передбюджетні орієнтири	Мінфін	Офіційний сайт Мінфіну, «Відкритий бюджет»
Бюджетна пропозиція уряду (<i>Executive's Budget Proposal</i>)	Проект Закону «Про Державний бюджет...» + Пояснювальна записка	Мінфін, КМУ	Мінфін; портал «Бюджет 20__», сайт КМУ
Закон про бюджет (<i>Enacted Budget</i>)	Закон «Про Державний бюджет...» (ухвалений)	ВРУ	Сайт ВРУ/«Законодавство України»
Звіт(и) протягом року (<i>In-Year Reports</i>)	Щомісячні звіти про виконання Держбюджету	ДКСУ	Сайт ДКСУ/файлове сховище
Середньорічний огляд (<i>Mid-Year Review</i>)	Середньорічний огляд виконання	Мінфін	Сайт Мінфіну/«Відкритий бюджет»
Річний звіт (<i>Year-End Report</i>)	Річний звіт про виконання Держбюджету	Мінфін	Сайт Мінфіну/«Бюджет 20__»
Аудиторський звіт (<i>Audit Report</i>)	Висновки/звіти зовнішнього аудиту	Рахункова палата	Сайт Рахункової палати/стор. звітів
«Бюджет для громадян» (<i>Citizens Budget</i>)	«Бюджет для громадян»	Мінфін	Окрема сторінка/розділ на «Відкритому бюджеті»

Джерело: розроблено автором на основі джерела [8]

Оскільки формальний бал OBS не фіксує, у якому саме форматі подано документ чи чи є до нього API, у роботі вводяться допоміжні показники якості даних, узгоджені з Постановою №835:

- наявність машиночитних форматів (CSV/JSON/XLSX);
- відкритого API (для автоматизованого доступу);
- повноти метаданих, а також своєчасності оновлень щодо бюджетного календаря.

Ці метрики вимірюються шляхом аудиту сторінок OpenBudget, E-data та data.gov.ua, адже саме ці ресурси є офіційними каналами публікації фінансових наборів держави [10; 3].

Таблиця 1.3

Чек-лист технічної якості відкритих даних (вимоги до наборів)

Метрика	Як вимірюємо	Мінімум відповідності	Джерело перевірки
Формат даних	Наявність CSV/JSON/XLSX (не лише PDF)	≥ 1 машиночитний формат поруч із PDF	Сторінка набору на data.gov.ua/ Є-data/OpenBudget
API	Наявність описаного ендпойнта API	Так/ні; робочий приклад запиту	Документація/консоль API на порталі
Метадані	Повнота опису, структура полів, контакт	Повний опис + схема полів + e-mail	Паспорту набору даних
Регулярність	Відповідність фактичних оновлень календарю	\leq нормативного лагу (дні/тижні)	Історія оновлень/версій
Стабільність	Постійність URL/ідентифікаторів	Без «битих» посилань; версіонування	Тестові завантаження/вибірки

Джерело: розроблено автором на основі джерела [10]

Для блоку OBS використовую офіційні бали за кожен раунд;

- Для блока документів - бінарні та порядкові змінні: «опубліковано/ні», «вчасно/із запізненням», «є/немає citizens budget» тощо (інтерпретуються у зв'язку з методикою OBS).

- Для технічних метрик - шкала відповідності (1 - виконано вимогу; 0,5 - частково; 0 - ні).

- При синтезі для нарративних висновків пріоритет віддається своєчасності та повноті восьми документів (оскільки саме вони визначають прагматичний поріг $\geq 61/100$), тоді як технічні метрики виступають підсилювачем прозорості та «використовності» даних (machine-readable, API, метадані) [8].

Для підтвердження нагляду та кінцевого етапу циклу використовуються висновки Рахункової палати до річного звіту про виконання Державного бюджету (структура, строки розгляду у ВРУ, рекомендації). Для етапу виконання - щомісячні звіти ДКСУ та файли сховища (для перевірки регулярності й наявності деталізації). Для загальної прозорості й участі - офіційні сторінки OpenBudget та плани дій OGP (відновлення публічності та розширення форм участі 2023-2025) [11; 12]

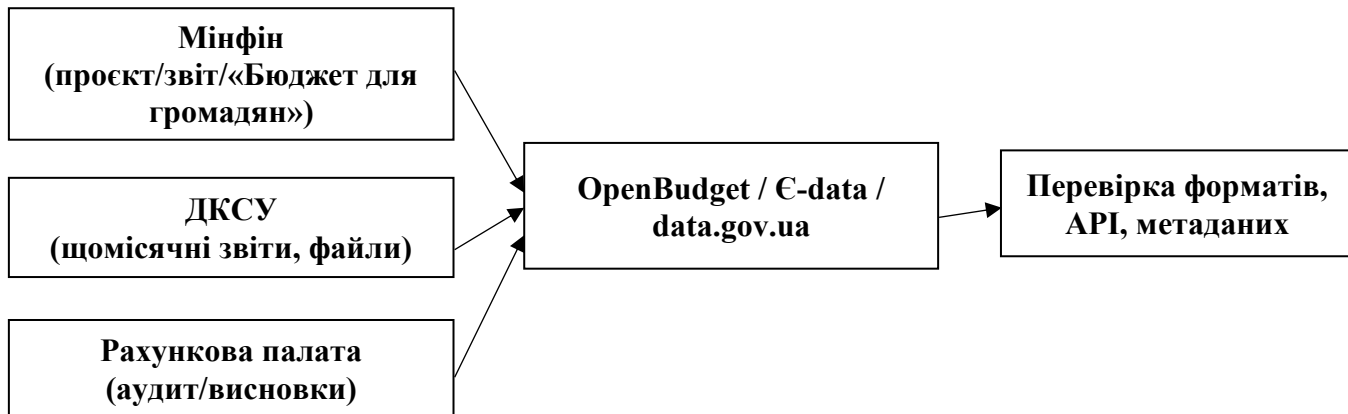

Рис. 1.9 Джерела даних і потоки для аудиту відкритості [3]

Потрібно враховувати, що OBS фіксує стан лише до дати зрізу раунду; відтак деякі поліпшення/оновлення, що відбулися після цієї дати, не відображаються у відповідній хвилі. Крім того, метод OBS не оцінює «використовність» у сенсі API/форматів; тому для реалістичної оцінки доступності інформації в українських умовах доречно комбінувати формальний індекс з аудитом відкритих даних за Постановою №835 [8; 10].

Обрана рамка узгоджується з вимогами Кодексу фіскальної прозорості МВФ та Посібника з фіскальної прозорості: своєчасне оприлюднення повного комплекту бібліотечних документів бюджету, достовірність і повнота звітності, чіткі ролі органів нагляду, а також широка доступність інформації у формах, зручних для користувачів (включно з інструментами повторного використання даних) [6; 7]. У практичній площині це означає, що повернення регулярності «8 документів» і паралельне забезпечення machine-readable публікацій (CSV/JSON, живі API, заповнені метадані) є найкоротшим шляхом до порога $\geq 61/100$ і підвищення довіри суспільства до бюджетного процесу [8; 10].

Висновки до розділу 1

1. Узагальнення теоретичних підходів показало, що відкритість і прозорість державного бюджету є не лише задекларованим принципом бюджетної системи України, а інтегральною характеристикою всього бюджетного циклу – від планування до звітування. Вони передбачають повну, достовірну, своєчасну й зрозумілу інформацію про доходи, видатки, борг, фіскальні ризики та результати використання публічних ресурсів, а також реальну можливість громадян і стейкхолдерів отримувати й використовувати ці дані для участі та контролю. Показано, що прозорість формується на стику правових норм, інституційної архітектури бюджетного процесу, механізмів громадської участі та цифрової інфраструктури відкритих даних.

2. З'ясовано, що національна модель бюджетної прозорості в Україні спирається на розвинену нормативно-правову базу та систему інституцій – парламент, уряд, Міністерство фінансів, Державну казначейську службу, Рахункову палату й органи місцевого самоврядування. Окремо окреслено значення інформаційно-аналітичної системи «Прозорий бюджет» та пов'язаних із нею порталів як ядра цифрової інфраструктури, що поєднує управлінські потреби держави з вимогами суспільства до відкритості даних.

3. Узагальнення міжнародних підходів показало багатовимірний характер сучасних стандартів відкритості бюджету: від Кодексу фіскальної прозорості МВФ та практик Світового банку до індикаторів ООН, ОЕСР і GovTech та методології Open Budget Survey, а також ініціатив відкритого уряду й відкритих закупівель. Вони задають для України рамку цілей і критерії оцінювання прогресу, особливо в умовах війни, відновлення та євроінтеграції. У розділі систематизовано методичні підходи до оцінювання відкритості бюджету: обґрунтовано вибір Open Budget Survey як базового міжнародного інструмента та сформовано авторську рамку аналізу, що поєднує результати міжнародних індексів із оцінкою наявності й характеристик ключових бюджетних документів та технічних параметрів відкритих даних.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ВІДКРИТОСТІ ТА ПРОЗОРСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

2.1. Аналіз динаміки показників бюджетної прозорості в Україні

У межах цього підрозділу аналізується траєкторія України в Open Budget Survey (OBS) за трьома агрегованими компонентами-прозорість (Transparency), участь громадськості (Public Participation) і бюджетний нагляд (Budget Oversight)-на основі офіційних country-brief'ів IBP за 2019, 2021 і 2023 роки. Важливо пам'ятати методологічну межу: в OBS враховують лише ті документи й події, що відбулися й були оприлюднені до кінцевої дати відповідного раунду (для OBS - 2021 - до 31.12.2020; для OBS-2023 - до 31.12.2022), тож зміни після цих дат не впливають на бали відповідних хвиль і пояснюють розриви між «реальними» кроками й відбиттям їх у показниках.

На даному етапі у Таблиці 2.1 оцінюється загальна динаміка трьох індикаторів міжнародного дослідження Open Budget Survey - прозорості, участі громадськості та бюджетного нагляду - для України у 2019-2023 роках.

Таблиця 2.1

Значення показників OBS в Україні у розрізі 2019, 2021 та 2023 років

	2019	2021	2023	Зміна у % 2023 до 2021
Участь громадськості	33	39	24	-27,3
Бюджетний нагляд	87	82	76	-12,6
Прозорість	63	65	38	-39,7

Джерело: розроблено автором на основі [8]

За узагальненими значеннями маємо таку динаміку. У 2019 році Україна набрала 63/100 за прозорість, 33/100 за участь і 87/100 за нагляд. У 2021 році - 65/100; 39/100; 82/100 відповідно. У 2023 році - 38/100; 24/100; 76/100. Це означає, що між 2019 і 2021 рр. спостерігалось помірне зростання прозорості та участі за одночасного зниження нагляду. Натомість у 2021-2023 рр. усі три компоненти різко зменшилися: прозорість -41,54%, участь -38,46%, нагляд -7,32%. Сукупно за 2019-2023 рр.: прозорість -39,68%, участь -27,27%, нагляд -12,64%. Такі зрушення добре узгоджуються з логікою індексу: прозорість

найбільш чутлива до зривів у ланцюжку публікації ключових документів, участь - до ступеня інституціоналізації відкритих каналів залучення на різних стадіях бюджетного циклу, тоді як нагляд зазвичай виявляє відносну стійкість за рахунок процедур парламенту та вищого органу аудиту. Дані наведені у брошурах OBS-2019/2021/2023, де також подано графіку зміни прозорості з часом на рис. 2.1.

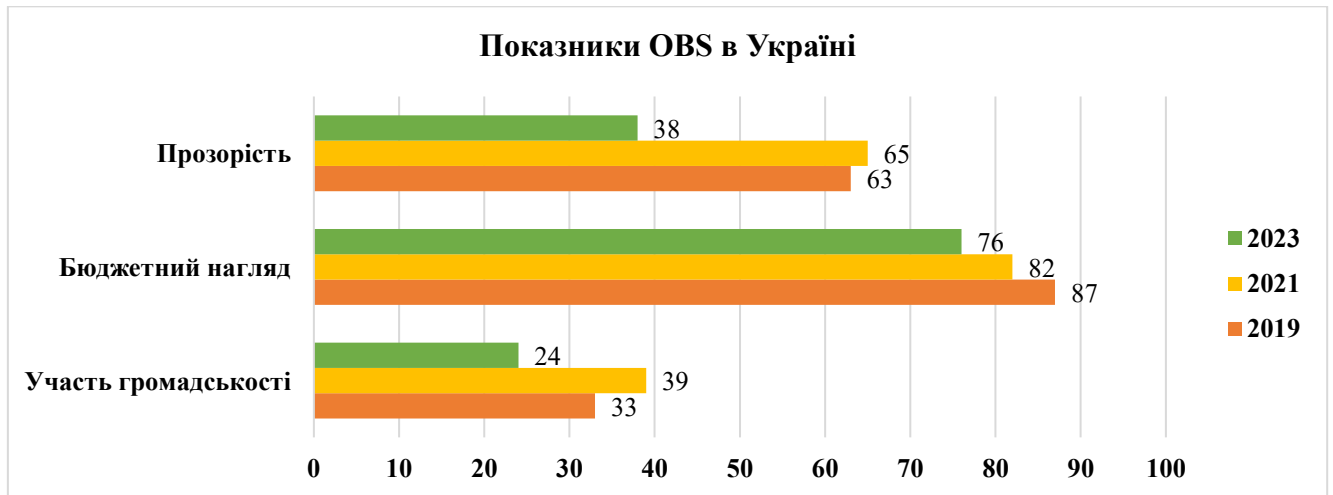

Рис. 2.1 Динаміка зміни показників OBS в Україні в розрізі трьох років [8]

Графічне подання наочно підтверджує нерівномірність темпів: найвищі значення має бюджетний нагляд, де прогрес підсилюють практика оприлюднення річних звітів, висновків. Порогове тлумачення OBS таке: прозорість на рівні 61/100 і вище розцінюється як достатня для інформованої публічної дискусії щодо бюджету. Україна у 2019-2021 рр. утримувала цей рівень (63 та 65), а у 2023 р. опустилася до 38-нижче не лише власної бази 2021 р., а й глобального середнього, яке ІВР стабільно наводить на рівні 45 балів. У 2023 р. Україна посіла 79-те місце зі 125 країн за прозорістю (для порівняння, у 2021 р.-23-тє зі 120). Це підкреслює масштаб «відкату» саме за компонентом Transparency.

Деталізація причин зниження прозорості у 2023 р. прямо простежується через статуси восьми ключових документів у country-brief'і України: «Внутрішнє використання» вказано для In-Year Reports, Year-End Report і Audit Report (тобто відсутність публічного доступу), а Citizens' Budget позначено як «Не виробляється» (оцінювався 2022 р.). Водночас Pre-Budget Statement і Mid-Year

Review також «Не виробляються». Серед повністю доступних лишаються Executive's Budget Proposal (змістовний бал 64/100) та Enacted Budget (89/100). Сукупність цих рішень детермінує падіння інтегрального показника прозорості до 38/100. На сторінках OBS-2023 для України окремо підкреслено: «зменшення доступності бюджетної інформації» з причин переведення частини документів у «internal use», а також невироблення/непублікація «Citizens' Budget», PBS і Mid-Year Review. Рекомендації IBP для України на 2023 р. прямо закликають відновити онлайн-публікацію In-Year, Year-End і Audit Report у строк, а також виробляти й публікувати PBS, Citizens' Budget і Mid-Year Review.

Контрастом до цього є картина 2021 року: тоді Pre-Budget Statement у межах періоду оцінювання не вироблявся (практика була призупинена під час пандемії та відновлена вже після дати «зрізу» OBS-2021), Mid-Year Review теж не вироблявся; натомість Executive's Budget Proposal і Year-End Report отримали вищі бали змістовності (66/100 і 86/100 відповідно), а In-Year Reports-дуже високі 96/100. Така конфігурація дозволила утримати інтегральну прозорість на рівні 65/100, попри відсутність двох документів.

Профіль «участі громадськості» підтверджує цю логіку:

- 2019 р. - 33/100;
- 2021 р. - 39/100;
- 2023 р. - 24/100.

У брошурах для 2019 і 2021 років IBP відзначає наявність консультацій під час формування бюджету та е-консультацій у виконанні, парламентські слухання при схваленні бюджету та участь громадськості у формуванні програми аудитів Рахункової палати. Водночас у всіх раундах повторюються рекомендації «відкрити двері»-надати право висловлюватись будь-якій зацікавленій особі/організації на слуханнях щодо бюджетної пропозиції та Audit Report, а також активніше залучати вразливі та недостатньо представлені групи. Падіння 2021 -> 2023 до 24/100 радше свідчить не про повну відсутність інструментів, а про їх звуження/нерегулярність та нижчу відкритість формальних процедур до широкої участі.

Щодо «бюджетного нагляду», то, попри зниження 87 -> 82 -> 76, саме цей компонент лишається відносно стійким: у кожному з раундів ІВР класифікує парламентський та аудиторський нагляд як достатній. Разом з тим рекомендації послідовні: парламенту-проводити дебати щодо бюджетної політики до подання проекту бюджету та ухвалювати офіційні рекомендації; комітетам-розглядати Audit Report із публікацією власних звітів; зовнішньому аудиту-забезпечити незалежний огляд аудиторських процесів. У брошурі OBS-2023 додатково акцентовано, що під час виконання бюджету парламентський нагляд уже наближається до «обмеженого», що пояснює поступове зниження сумарного балу Oversight.

Узагальнюючи кількісні оцінки, доцільно розрізнити зміну у відсотках. Для прозорості 2021 -> 2023 маємо -41,54%, для участі -38,46%, для нагляду -7,32%. Поєднання цих величин зі статусами документів показує структурну природу просідання у 2023 р.: «порожнеча» в середині та в кінці бюджетного циклу (in-year, mid-year, year-end, audit) автоматично «зрізає» великі блоки індикаторів, і жодне «посилення» змісту в окремих доступних документах цього не компенсує. На противагу, картина 2021 р. демонструє, що навіть за відсутності двох документів можна втримувати «достатній» рівень прозорості, якщо інші документи-повні, своєчасні й добре структуровані.

З точки зору політики це веде до трьох безпосередніх висновків. По-перше, пріоритет - повне відновлення матриці публікації восьми ключових документів за календарем (особлива увага до In-Year Reports, Year-End Report і Audit Report) і водночас повернення «citizen-friendly» формату (Citizens' Budget, Pre-Budget Statement) як «вхідної» й «вихідної» рамок для суспільної комунікації. По-друге, інституціоналізація участі: формально закріплений щорічний календар консультацій, правило «відкритих дверей» для будь-якого учасника на ключових слуханнях і публічний протокол обробки пропозицій. По-третє, зміцнення пост-аудитного циклу: обов'язкові засідання профільного комітету за підсумками Audit Report з оприлюдненим звітом і трекінгом виконання рекомендацій. Саме така конфігурація створює передумови повернення прозорості до порогу $\geq 61/100$

у найближчих циклах та стійкого зростання участі при збереженні «adequate» рівня нагляду. Усі ці кроки прямо віддзеркалюють рекомендації, які ІВР повторює для України у відповідних брошурах.

На завершення варто наголосити: у 2019-2021 рр. Україна демонструвала здатність утримувати «достатню прозорість» і покращувати участь без радикальних змін у наглядових інституціях; різкий спад 2023 р. пояснюється конкретними управлінськими рішеннями щодо статусу й вироблення низки документів, а не «внутрішньою» слабкістю методології чи одномоментним шоком. Це означає, що відновлення регулярної, своєчасної та повної публікації документів у поєднанні з формалізованою участю громадськості є не просто бажаним, а й досяжним завданням найближчих бюджетних циклів, що підтверджується самим профілем оцінок OBS за попередні роки.

Українська система прозорості публічних фінансів працює як зв'язаний контур офіційних документів, відкритих даних і незалежного зовнішнього контролю. Ключова інституція цього контролю - Рахункова палата (РП), що від імені Верховної Ради здійснює зовнішній державний фінансовий аудит і щороку публікує узагальнений звіт про результати діяльності [11]. Регулярне оприлюднення рішень і висновків РП підсилює екосистему прозорості поруч із порталами Відкритий бюджет і E-data та державним каталогом data.gov.ua, які забезпечують машинозчитні набори і публічні API [3; 16; 17]. У 2024 році фокус РП природно змістився до умов воєнного стану: з одного боку - аналіз річного звіту уряду за 2023 рік і моніторинг виконання бюджету-2024; з іншого - експертиза проєкту бюджету-2025 з урахуванням високої частки міжнародної допомоги та відхилень макроприпущень від факту [11]. Такий «перекритий» цикл t-1 (аналіз звіту), t (моніторинг), t+1 (експертиза) відповідає логіці Open Budget Survey у складовій «нагляд» (Oversight) [8] і корелює з підходами МВФ до належної фіскальної прозорості (повний комплект документів, своєчасність і доступність) [6; 7].

Функціонально діяльність РП у 2024 році охоплювала аудити ефективності та відповідності (повнота і достовірність річного звіту уряду, відповідність

касових операцій вимогам БКУ, якість планування у головних розпорядників, прозорість боргових операцій) у поєднанні з аналізом виконання бюджету в поточному році і попередньою експертизою проєкту бюджету-2025 [11]. Це відповідає сучасним принципам INTOSAI та рекомендаціям OECD: вищі органи аудиту підсилюють прозорість за умови регулярної публікації результатів, відкритості процедур і адресних рекомендацій [26; 27]. Українська практика цим умовам відповідає: рішення та висновки РП є публічними, а парламентський розгляд формує «зворотний зв'язок» щодо виконання рекомендацій [11].

Сама інституція-наглядач демонструє внутрішню відкритість, публікуючи структуру власних видатків (КПКВК 6511010). За даними Звіту РП, у 2024 році загальна сума касових видатків становила 507 921,0 тис. грн, з яких 85,3 % припадало на оплату праці з нарахуваннями; видатки на відрядження - 1,4 %. Також фінансувалися енергоносії, матеріально-технічне забезпечення та окремі капітальні придбання (див. таблицю). Ці пропорції відбивають трудомісткий характер державного аудиту та водночас демонструють зразок інституційної підзвітності: орган, що вимагає прозорості від інших, сам розкриває власні витрати у деталізації, придатній до перевірки й повторного використання даних.

Таблиця. 2.2

Структура касових видатків Рахункової палати у 2024 році

Стаття видатків	Сума, тис.грн	Частка
Заробітна плата	360443,8	70,96%
Нарахування на оплату праці	72837,9	14,34%
Придбання матеріальних цінностей, оплата послуг та інші поточні видатки	55421,8	10,91%
Розрахунки за енергоносії та комунальні послуги	8326,4	1,63%
Видатки на відрядження	7261,1	1,42%
Придбання обладнання і предметів довгострокового користування	3630	0,71%
Разом	507921	100%

Джерело: [11]

У вимірі OBS-2023 Україна мала найвищий профіль саме за «наглядом», тоді як «прозорість» і «участь» просіли через неритмічність публікації частини документів у періоді спостереження [8]. Тут продукти РП відіграють роль компенсатора прозорості «на виході»: вони деталізують відхилення план/факт,

дають зауваги до якості урядового звітування та зменшують інформаційну асиметрію для парламенту і суспільства. Синергія підсилюється цифровою екосистемою: результати аудитів «приземляються» на платформи з машиночитними наборами й API (OpenBudget, Є-data, data.gov.ua), що забезпечує перевірюваність та повторне використання даних [3; 16; 17]. В умовах високої залежності від зовнішнього фінансування 2023-2024 років (частка міжнародної допомоги у ресурсах держбюджету була безпрецедентною) РП прямо наголошує на потребі ще більшої деталізації, своєчасності та повноти розкриття інформації про її облік і використання - це синхронізується з вимогами МВФ та добрими практиками ОЕСД щодо прозорості фіскальних ризиків [11; 6; 26].

Підсумовуючи, навіть у воєнний період зовнішній державний аудит виступає «якорем прозорості», якщо дотримано дві передумови. По-перше, регулярний і публічний цикл продуктів РП, синхронізований із бюджетним календарем (аналіз - моніторинг - експертиза), що напряду підтримує індикатор «нагляду» в OBS [8; 11]. По-друге, технічна відтворюваність даних: машиночитні формати, API, повні метадані та стабільні ідентифікатори на data.gov.ua, Відкритому бюджеті й Є-data [3; 10; 16; 17]. Найближча «точка росту» для підвищення інтегральної прозорості - відновити повний «ритм» восьми ключових документів і повернути «Бюджет для громадян» і mid-year review у публічний простір, а також посилити деталізацію міжнародної допомоги в офіційному звітуванні [6; 8; 11].

Оцінювання технічної якості відкритих бюджетних даних є важливим елементом аналітичної частини дослідження, що дозволяє визначити ступінь відповідності українських порталів і інформаційних систем міжнародним вимогам до відкритих даних. Для цього здійснено аналіз основних технічних параметрів - форматів публікацій, наявності прикладних програмних інтерфейсів (API), повноти метаданих, регулярності оновлення та стабільності доступу до інформації.

З урахуванням норм, визначених Постановою Кабінету Міністрів України № 835 від 21.10.2015 р. [10], сформовано чек-лист технічних характеристик відкритих бюджетних наборів даних. Його метою є виявлення реального рівня дотримання вимог до машиночитності, відкритості та повторного використання бюджетної інформації. У Таблиці 2. подано результати перевірки п'яти ключових метрик для державних порталів data.gov.ua, Є-data, Відкритий бюджет та файлового сховища ДКСУ, що становлять основу відкритої фінансової екосистеми України.

Таблиця 2.3

Чек-лист технічної якості відкритих бюджетних даних України

Метрика	Мінімум відповідності (шкала 0/0,5/1)	Метод перевірки	Джерело перевірки	Оцінка для України
Формат даних	1 - поряд із PDF є хоч 1 машиночитний формат (CSV/XLSX/JSON); 0,5 - є, але фрагментарно/лише за частиною періодів; 0 - лише PDF/скани	Перегляд «Ресурсів» у наборі: наявність CSV/XLSX/JSON і коректність таблиць	data.gov.ua (каталоги Мінфіну), файлове сховище ДКСУ (XLSX) [16; 12]	1
API	1 - є публічний задокументований ендпоінт (Swagger/мануал, приклад запиту); 0,5 - API є, але без доки/нестабільний; 0 - немає	Перевірка наявності Swagger/мануалу та тестового виклику	OpenBudget (публічний API), Є-data / spending.gov.ua (Public API) [3; 17]	1
Метадані	1 - заповнені обов'язкові поля паспорта (опис, формати, періодичність, дати, контакт e-mail, посилання на ресурси/структуру); 0,5 - частково; 0 - відсутні ключові поля	Огляд «Паспорта набору» (опис, періодичність, контакти, ресурси)	data.gov.ua (паспорт кожного набору) [16]	1
Регулярність	1 - фактичні дати оновлень не виходять за межі заявленої періодичності; 0,5 - інколи є лаг на один цикл; 0 - системні відставання	Зіставлення «Дата останнього оновлення» з періодичністю в паспорті; перевірка нових файлів у ДКСУ	data.gov.ua (історія оновлень), ДКСУ (щомісячні/квартальні файли) [16; 12]	0,5
Стабільність	1 - сталі UUID/URL, доступ до попередніх версій/архівів; 0,5 - поодинокі «биті» лінки/міграції без редіректів; 0 - часті втрати доступу/ідентифікаторів	Перевірка сталості ID/URL, наявності історії/архівів, стабільності API-маршрутів	data.gov.ua (ID/версії), OpenBudget / Є-data (сталі маршрути API) [16; 3]	1

Джерело: розроблено автором на основі [10]

За метрикою формату даних мінімум виконано: Мінфін і ДКСУ системно додають до PDF машиночитні формати (XLSX/CSV) на data.gov.ua та у файлового сховищі, що забезпечує повторне використання даних [16; 12]. Вимога до публічного API дотримується: є задокументовані ендпойнти OpenBudget і Є-data (spending) з прикладами запитів [3; 17]. Метадані у паспортах наборів на data.gov.ua повні (опис, формати, періодичність, дати оновлення, контакт відповідальної особи), отже мінімум покрито [16]. Водночас регулярність оновлення оцінено як «0,5»: у більшості наборів ритм витримується, але трапляються затримки на один цикл у пікові періоди публікацій [16; 12]. Стабільність доступу/версійності загалом забезпечена: використовуються сталі UUID/URL на data.gov.ua, доступні архіви/версії ресурсів, а маршрути API залишаються незмінними [16; 3]. Загалом технічні вимоги виконано; «вузьким місцем» лишається лише епізодична неритмічність окремих публікацій - її усунення підвищить інтегральну оцінку якості відкритих бюджетних даних.

2.2. Оцінка доступності бюджетної інформації для громадськості України в порівнянні з країнами Європи

Даний виклад матеріалу зіставляє позиції України за складниками Open Budget Survey - прозорістю, бюджетним наглядом і участю громадськості - з вибраними європейськими країнами у 2019-2023 роках, аби виявити відносні переваги та «вузькі місця» системи відкритості публічних фінансів. Інтерпретація спирається на стандартизовану методологію OBS та практики публікації даних на державних платформах (OpenBudget/Є-data). [8; 3]

Значення для України у 2023 р. нижчі, ніж у 2021-му, попри те що вони залишаються вищими за глобальний середній рівень. Найімовірніші причини спаду - воєнний стан і відхід від регулярних процедур консультацій (скорочення публічних слухань, неритмічне проведення консультацій у виконанні бюджету

та за результатами аудиту), а також тимчасове звуження доступу до частини даних у 2022 р., який і ліг в основу хвилі OBS-2023.

Таблиця 2.4

Значення показника «Участь громадськості» у розрізі України та країн Європи за конкретні роки

	2019	2021	2023	Зміна у % 2023 до 2021
Глобальний середній показник	14	14	15	+7,1
Україна	33	39	24	-27,3
Болгарія	26	26	26	0
Чеська Республіка	11	15	24	+118,2
Словаччина	11	22	24	+118,2
Польща	24	22	20	-16,7
Молдова	4	11	18	+350
Румунія	2	7	7	+250
Угорщина	4	0	6	+50

Джерело: розроблено автором на основі [8]

Компенсувальним фактором на майбутнє виступають зобов'язання України в межах OGP-плану 2023-2025 щодо відновлення відкритих даних і розширення каналів залучення громадськості, що може повернути індикатор до висхідної траєкторії. [8; 20]

Таблиця 2.5

Значення показника «Бюджетний нагляд» у розрізі України та країн Європи за конкретні роки

	Законодавчий нагляд			Зміна у % 2023 до 2021	Аудиторський нагляд			Зміна у % 2023 до 2021	Бюджетний нагляд			Зміна у % 2023 до 2021
	2019	2021	2023		2019	2021	2023		2019	2021	2023	
Україна	89	81	72	-19,1	83	83	83	0	87	82	76	-12,6
Болгарія	53	53	42	-20,8	83	78	78	-6	63	61	54	-14,3
Чеська Республіка	81	81	83	+2,5	89	89	89	0	83	83	85	+2,4
Словаччина	42	42	42	0	72	83	83	+15,3	52	56	56	+7,7
Польща	78	75	81	+3,8	95	95	83	-12,6	83	82	82	-1,2
Молдова	58	53	53	-8,6	83	83	78	-6	67	63	61	-9
Румунія	42	31	39	-7,1	67	67	67	0	50	43	48	-4
Угорщина	47	47	11	-76,6	78	78	78	0	57	57	33	-42,1

Джерело: розроблено автором на основі [8]

Україна зберігає сильні позиції за парламентським контролем і зовнішнім аудитом; сумарний показник у 2023 р. входить до топ-3 найвищих у вибраній групі. Підставою для цього є інституційна стійкість Рахункової палати (регулярні висновки за підсумками року, публічні звіти), а також безперервність основних процедур парламентського контролю навіть в умовах воєнного стану, також подальший приріст стримується обмеженим впливом парламенту на етапі виконання бюджету та відсутністю незалежної фіскальної установи (IFI), на що звертає увагу методологія OBS. [8; 11]

Таблиця 2.6

Значення показника «Прозорість» у розрізі України та країн Європи за конкретні роки

	2019	2021	2023	Зміна у % 2023 до 2021
Глобальний середній показник	45	45	45	0
Україна	63	65	38	+39,7
Болгарія	71	71	79	0
Чеська Республіка	59	60	62	+5,1
Словаччина	60	65	69	+15
Польща	60	60	59	-1,7
Молдова	57	65	81	+42,1
Румунія	64	63	62	-3,1
Угорщина	45	44	22	+51,1

Джерело: розроблено автором на основі [8]

Після піку 2021 р. фіксується різке зниження балів у 2023 р. Ймовірні причини - неповна або несвоєчасна публікація «ключових бюджетних документів» у періоді, що оцінювався OBS (епізодичне не випускання citizen budget, пре-бюджетної декларації, окремих проміжних і річних звітів), а також тимчасові обмеження доступу до частини наборів відкритих даних із міркувань безпеки. Водночас зберігається інфраструктурна основа прозорості (OpenBudget/Є-data), що створює передумови для швидкого відновлення показника після повернення до повної та ритмічної публікації документів. [8; 3]

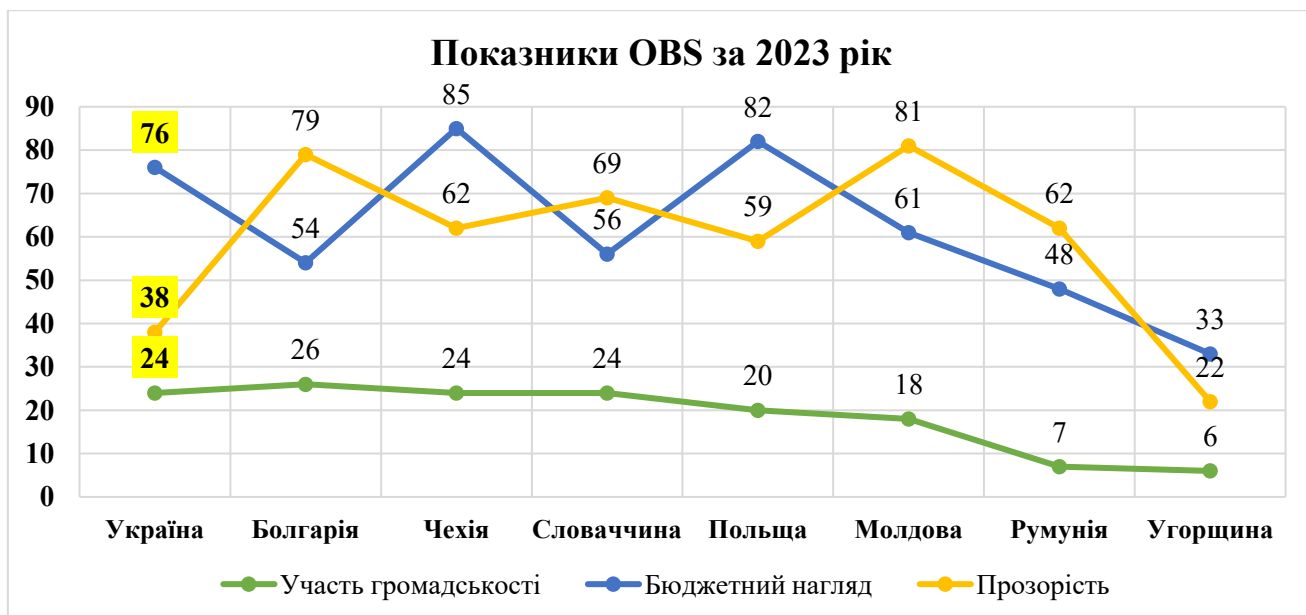

Рис. 2.2 Динаміка зміни показників Open budget survey за 2023 рік [8]

Профіль України має асиметрію: найкращий результат - бюджетний нагляд, середній - прозорість, найслабший - участь громадськості. Таке співвідношення відображає воєнні обмеження на відкритість і взаємодію з громадськістю, одночасно демонструючи стійкість інститутів контролю. Для збалансування профілю у 2024-2025 рр. ключовими будуть два напрями: відновлення повного циклу публікацій «ключових документів» у межах зобов'язань OGP. [8; 20]

2.3. Аналіз ефективності механізмів громадського контролю за бюджетним процесом

Громадський контроль у бюджетній сфері - це системна участь інститутів громадянського суспільства та окремих громадян у відстеженні, оцінюванні й впливі на рішення щодо формування, виконання та звітування бюджетів. В українському правовому полі основу для такого контролю формують норми доступу до публічної інформації, відкритих даних і відкритості використання публічних коштів, а також спеціальні інструменти бюджетної звітності, які забезпечують Мінфін та інші центральні органи влади [1; 9]. Практична реалізація - це ціла екосистема процедур і платформ: відкритий бюджетний

портал, E-data, електронні консультації та слухання, громадські ради, участь громадськості в парламентських слуханнях, а також інструменти громадського моніторингу публічних закупівель на базі Prozorro та DOZORRO [3; 17].

На рівні міжнародних стандартів ефективність такої участі оцінюють через призму фіскальної відкритості, інклюзивних можливостей участі та незалежного нагляду (законодавчого й аудиторського). Ці підходи системно описані у Кодексі фіскальної прозорості МВФ та відповідному «Посібнику» і широко використовуються в оглядах відкритості бюджетів, зокрема в Open Budget Survey (OBS) [6; 7]. У площині публічної політики ОГП (Open Government Partnership) фіксує конкретні зобов'язання держав щодо прозорості та участі, включно з українськими ініціативами у сфері відкритих закупівель та консультацій із громадськістю [15; 20].

Таблиця 2.7

Ключові механізми громадського контролю та критерії їх ефективності

Механізм	Що дає громадськості	Базові критерії ефективності
Е-консультації, громадські слухання	Можливість впливати на політику до ухвалення рішень	Доступність і своєчасність; Репрезентативність залучених сторін; Публічний звіт про врахування пропозицій
«Відкритий бюджет», Citizens' Budget	Інтуїтивне пояснення складних показників	Повнота та оновлюваність наборів; Зрозумілі візуалізації; Охоплення ключових документів
E-data / Spending / відкриті дані	Деталізоване відстеження транзакцій і договорів	Якість і машиночитність даних; Стабільність API; Відсутність «білих плям»
Громадський нагляд за закупівлями (Prozorro/DOZORRO)	Виявлення і фіксація порушень, аналітика ринків	Кількість/якість сигналів; Питома частка виправлених порушень; Зкономовані кошти
Парламентські слухання, робота з комітетами	Канал для експертних свідчень і адвокації	Регулярність, прозорість добору спікерів; Офіційні відповіді/рекомендації
Частка врахованих висновків Рахункової палати	Зовнішній аудит та контроль реалізації рекомендацій	Частка виконаних рекомендацій; Терміни реагування; Публічність трекінгу

Джерело: складено автором на основі [6; 28]

З огляду на це, механізми громадського контролю доцільно згрупувати за логікою бюджетного циклу: (1) формування політики й планування (пре-бюджетні консультації, оприлюднення прогнозів і проєкту), (2) затвердження (публічні обговорення та можливість надання свідчень у парламентських комітетах), (3) виконання (щомісячні/квартальні звіти, моніторинг закупівель), (4) зовнішній аудит і реагування (висновки Рахункової палати, усунення порушень, зворотний зв'язок уряду) [2; 11]. Практика останніх років показує, що найдинамічніше розвивався саме цифровий компонент: відкриті набори даних і аналітичні модулі для моніторингу закупівель стали базовими інструментами для громадських організацій та журналістів даних [10; 16].

Уздовж бюджетного циклу важливою «надбудовою» є системність зворотного зв'язку: чи бачить громадськість, як саме уряд та розпорядники врахували пропозиції, усунули недоліки, і чи є ритм публікацій - від планів консультацій до звітів про виконання рекомендацій [11; 20].

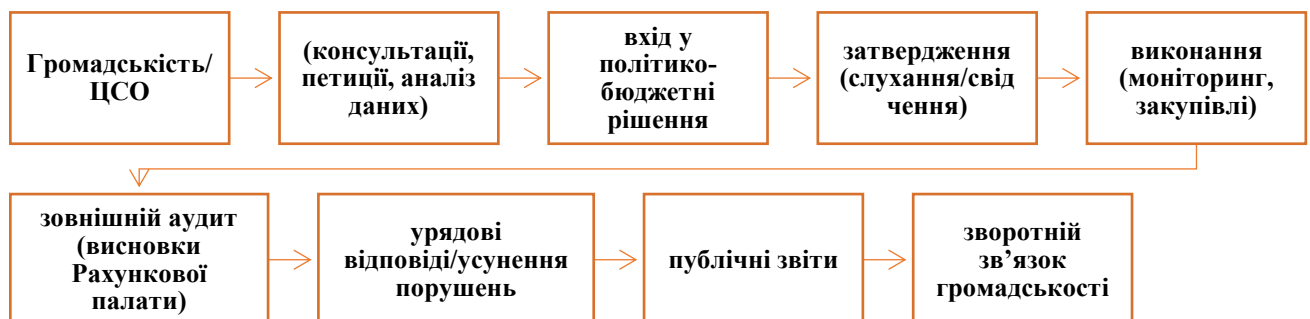

Рис. 2.3. Узагальнений цикл громадського контролю та зворотного зв'язку [11]

Практичний приклад такого «замкненого кола» на центральному рівні - регулярні висновки Рахункової палати до річного звіту про виконання Держбюджету, що оприлюднюються на gr.gov.ua і створюють підстави для парламентського та громадського нагляду [11; 2].

За результатами Open Budget Survey 2023 для України (період оцінювання - події/документи до 31.12.2022) індикатор прозорості становив 38/100, публічної участі - 24/100, тоді як нагляд (сукупно парламент + Рахункова палата) - 76/100. Падіння відкритості порівняно з 2021 роком пов'язане насамперед із

непублічністю частини документів (зокрема проміжні звіти та аудит були «для внутрішнього користування») у контексті воєнного стану. Водночас аудиторський і парламентський нагляд зберігся на рівні «adequate» за шкалою OBS [8; 28].

Цифрові інструменти громадського моніторингу закупівель демонструють відчутний вплив. За узагальненням ОСП/ОСП та TI Ukraine, DOZORRO і BI-модулі Prozorro допомогли за останні роки ідентифікувати типові ризики (зокрема завищені вимоги, змови на ринках пального тощо), а лише у 2024 році громадський моніторинг і супровід аналітикою убезпечили від неефективного використання орієнтовно 814 млн грн. Ці інструменти відкриті для всіх і підтримують як «масовий» громадський контроль, так і точкові кейси, що доходять до регуляторних змін [30; 29].

Цифрові інструменти громадського моніторингу закупівель демонструють відчутний вплив. За узагальненням ОСП/ОСП та TI Ukraine, DOZORRO і BI-модулі Prozorro допомогли за останні роки ідентифікувати типові ризики (зокрема завищені вимоги, змови на ринках пального тощо), а лише у 2024 році громадський моніторинг і супровід аналітикою убезпечили від неефективного використання орієнтовно 814 млн грн. Ці інструменти відкриті для всіх і підтримують як «масовий» громадський контроль, так і точкові кейси, що доходять до регуляторних змін [30; 29].

На локальному рівні ключову роль відіграють механізми участі, зокрема бюджети участі (партиципаторне бюджетування). Дослідження українських авторів у фаховому журналі, індексованому Scopus, підкреслюють, що РВ підсилює прозорість і підзвітність, а ефективність визначається поведінковими чинниками залучення та якістю відбору проектів; запропоновано навіть модель оптимізації витрат РВ із врахуванням різних груп інтересів [27]. Окремий напрям - «шкільні бюджети участі», які поширюються у громадах і формують навички участі з юного віку; у 2025 р. Конгрес місцевих та регіональних влад Ради Європи відзначав цю практику як дієвий інструмент залучення молоді до бюджетування на рівні закладів освіти [31].

Паралельно в Україні інституціоналізовані консультації з громадськістю на основі урядових актів і типових порядків, а профільні органи публікують орієнтовні плани консультацій на рік (із темами, строками й відповідальними), що створює передбачуваність для ЦСО та експертів [10; 33]. Важливо, що поряд із загальними консультаціями зберігається спеціалізований порядок для представницьких органів корінних народів, який також передбачає прозорі процедури і публічні звіти про результати обговорень [33].

Секторальні дослідження підтверджують: там, де дані детальніші, а канали участі - формалізовані (наприклад, оборонно-безпековий сектор у частині методик відкритості та цивільного контролю), громадський контроль дає сильніший кумулятивний ефект: від покращення планування витрат до зниження простору для зловживань [32; 6]. У публічних закупівлях, за оцінкою міжнародних інституцій, Prozorro як «цифровий хребет» і культура «everyone sees everything» не тільки вирівнюють доступ до інформації, а й пришвидшують реакцію контролюючих органів і медіа, що підсилює спроможність громадського моніторингу [30; 35].

Попри суттєві успіхи, є проблеми, що знижують ефективність громадського контролю. По-перше, неповнота або запізнення публікації окремих бюджетних документів у воєнний період «просідає» інформованість, а відтак - і якість участі; показово, що саме це «потягнуло вниз» індекс прозорості OBS-2023 [28]. По-друге, інклюзивність участі все ще нерівномірна: консультації часто залучають «постійних учасників», тоді як представники вразливих груп або малі громади мають вищі транзакційні витрати на участь; на це звертають увагу як міжнародні огляди, так і українські дослідження РВ [8; 27]. По-третє, механізми офіційного розгляду громадських зауваг не завжди супроводжуються якісними мотивованими відповідями («що саме враховано і чому інше відхилено»), а публічний трекінг виконання рекомендацій аудиту - нерідко фрагментарний, що ускладнює громадський моніторинг впливу [11; 20].

Озагальнюючи попередній аналіз, підвищення ефективності громадського контролю варто починати з відновлення повного «ритму» прозорості даних:

держава має регулярно й завчасно оприлюднювати всі ключові документи бюджетного циклу - від пре-бюджетної заяви та Citizens' Budget до проміжних і річних звітів разом із аудиторськими висновками - причому у машиночитних форматах і з чітко структурованими наборами відкритих даних. Такий підхід прямо відповідає «короткому списку» рекомендацій для України за результатами Open Budget Survey 2023 і дозволяє громадськості працювати не з уривчастими файлами, а з повноцінною доказовою базою для моніторингу та адвокації [8; 28].

Водночас саму участь громадськості варто змістити від «збору ідей» до «співпроекування рішень», аби консультації не обмежувалися формальним коментуванням, а ставали простором спільної розробки політик. Це передбачає спеціальні треки та мобільні формати для представників малих і вразливих груп, а також практики, які вже показали результативність у партиципаторному бюджетуванні, зокрема у «шкільних» форматах, де кроки участі максимально прості, безпечні й прозорі для учасників різного віку [27; 31].

Окремий пріоритет - громадський нагляд за публічними закупівлями. Доцільно інституціоналізувати використання ВІ-модулів Prozorro у внутрішніх регламентах замовників і запровадити обов'язковий публічний трекінг «порушення - дія замовника/АМКУ/ДАСУ - результат». Такий ланцюжок робить видимою долю кожного сигналу громадськості й закриває «чорні скриньки» у прийнятті рішень, посилюючи превентивний ефект і зменшуючи простір для неефективності [30].

Ще одна ланка - посилення зв'язку між аудитом і парламентським контролем: комітети ВРУ мають регулярно проводити відкриті слухання із залученням громадських організацій не лише щодо проекту бюджету, а й стосовно звіту Рахункової палати; за підсумками таких слухань важливо оприлюднювати мотивовані висновки комітетів і урядові плани дій із виконання рекомендацій, аби громадськість могла відстежувати реальний вплив аудиту на управлінські рішення [2; 11]. На місцевому рівні доцільно підтримати стандарти партиципаторного бюджетування - мінімальні вимоги до даних і звітності, а

також прості моделі оцінювання ефектів - і розвивати молодіжні та шкільні практики як інструменти формування культури участі «знизу догори» [27; 31].

Для підвищення передбачуваності участі варто закріпити практику щорічних орієнтовних планів консультацій із поіменними відповідальними та дедлайнами і з подальшим публічним звітом «що враховано і чому», адже це знижує трансакційні витрати на залучення й підсилює довіру до процедур [33]. У підсумку ефективність громадського контролю в Україні у 2020-2025 рр. лишається неоднорідною: найкраще працюють інструменти даних і закупівель (видимий фінансовий ефект і швидкий зворотний зв'язок), тоді як участь у формуванні політик і звітуванні потребує повернення до повного циклу прозорості та посилення інклюзивності. Відновлення стабільної публікаційної дисципліни й запровадження формалізованого трекінгу врахування зауваг та рекомендацій - ключові умови, щоб громадський контроль впливав на всі етапи бюджетного процесу, а не лише на окремі його фази [8; 29].

Висновки до розділу 2

1. Проведений аналіз емпіричних даних засвідчив, що динаміка показників Open Budget Survey для України у 2019-2023 роках є неоднорідною: після періоду відносно стабільної й «достатньої» прозорості та зростання участі громадськості спостерігається спад за результатами хвилі OBS-2023. Це зумовлено не переглядом методики, а конкретними управлінськими рішеннями щодо статусу та оприлюднення окремих бюджетних документів (внутрішньорічних, річного й аудиторського звітів, Громадського бюджету) та об'єктивними обмеженнями воєнного часу. Водночас компонент бюджетного нагляду залишається порівняно сильним: парламентський контроль і зовнішній аудит демонструють стійкість, а Рахункова палата відіграє роль важливого «компенсатора» прозорості, забезпечуючи аналітичний супровід виконання бюджету й управління фіскальними ризиками.

2. Оцінка технічної якості відкритих бюджетних даних показала, що в Україні вже сформовано базові елементи відкритої фінансової екосистеми

(платформи OpenBudget, Є-data, портали відкритих даних), але їх потенціал використано не повністю. Виконано мінімальні вимоги до публікації даних у машиночитаних форматах і наявності API, проте зберігаються проблеми з повнотою наборів, деталізацією на рівні програм і проєктів, узгодженістю довідників, архівацією та стабільністю оновлення. Це обмежує можливості для глибокого аналізу й громадського моніторингу, попри формальну наявність значних масивів відкритих даних.

3. Порівняння показників України з вибраними європейськими країнами засвідчило, що за участю громадськості й бюджетним наглядом Україна загалом перевищує глобальний середній рівень, але поступається лідерам регіону, особливо за прозорістю. Найкраще працюють цифрові інструменти моніторингу публічних закупівель і проєктів, тоді як участь у формуванні бюджету та звітуванні залишається неритмічною, а зворотний зв'язок за результатами консультацій та аудиту - фрагментарним. У підсумку розділ 2 дозволив виявити ключові сильні сторони (сильний парламентсько-аудиторський нагляд, розвинені інструменти відкритих даних і закупівель) та проблемні зони (публікаційна дисципліна, повнота даних, системність участі й зворотного зв'язку), що створює емпіричну основу для формування цільових напрямів удосконалення бюджетної прозорості в розділі 3.

РОЗДІЛ 3. НАПЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВІДКРИТОСТІ ТА ПРОЗОРОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

3.1. Розробка комплексної стратегії підвищення прозорості бюджетного процесу

Аналіз, проведений у другому розділі, показав, що, незважаючи на наявність розвиненої цифрової інфраструктури (OpenBudget, «Прозорий бюджет» / E-Data, Prozorro, публічні звіти Рахункової палати), бюджетна система України залишається вразливою до нерегулярної публікації ключових документів, фрагментарної участі громадськості та слабого зворотного зв'язку за результатами консультацій та аудитів [3; 11]. Умови воєнного стану ще більше загострили ці проблеми через об'єктивні обмеження доступу до інформації, зміну пріоритетів державних органів та підвищення чутливості окремих показників [24]. Як наслідок, навіть технічно якісні ініціативи самі по собі не забезпечують сталого зростання показників Огляду відкритого бюджету та не формують очікування «прозорості за замовчуванням» у суспільстві, що зумовлює необхідність комплексної, скоординованої стратегії, яка б забезпечила не лише «розкриття» інформації, але й сталий механізм її використання в процесах підзвітності та участі.

Українські дослідники наголошують, що прозорість бюджету та участь громадськості є не додатковою опцією, а необхідною умовою для розвитку демократії, боротьби з корупцією та підвищення ефективності використання державних коштів [21; 22]. Водночас, прозорість тлумачиться не лише як доступ до документів, а як поєднання трьох складових: відкритості інформації, можливостей впливу зацікавлених сторін та реальних інституційних наслідків такого впливу [23; 51]. У новіших роботах акцент зміщується на зв'язок між прозорістю та якістю управління бюджетом: відкриті дані та доступні пояснювальні матеріали дозволяють покращити планування витрат, узгодити бюджетні пріоритети з очікуваннями громадян та зменшити інформаційну асиметрію між владою та суспільством [23; 52]. Міжнародні ініціативи (Кодекс

фіскальної прозорості МВФ, Опитування щодо відкритого бюджету) додають вимір систематичності, розглядаючи фіскальну прозорість як повний цикл «планування – впровадження – звітність – аудит – реагування» [6; 8]. У цьому контексті стратегічною метою для України має бути формування сталої системи бюджетної прозорості, в якій:

- усі ключові бюджетні документи публікуються вчасно, у повному обсязі та у зручних для користувача форматах;
- відкриті дані є машинозчитуваними, порівнянними, мають якісний опис та стабільні ідентифікатори;
- громадяни, бізнес, експертна спільнота та місцеві громади мають чіткі канали участі на різних етапах бюджетного циклу;
- результати державних та громадських аудитів призводять до конкретних управлінських рішень, змін у програмах та процедурних удосконалень [8; 39]. важливо, щоб стратегія охоплювала як державний, так і місцевий рівні, оскільки саме на рівні територіальних громад прозорість має найбільш відчутний вплив на повсякденне життя населення [27; 53].

Нормативно-правовий блок комплексної стратегії має усунути розрив між чинним законодавством та реальною практикою розкриття інформації. Принцип публічності та прозорості вже закріплений у Бюджетному кодексі та законах «Про доступ до публічної інформації» та «Про відкритість використання державних коштів», а також у рішеннях уряду щодо відкритих даних [1; 9]. Однак досвід функціонування бюджетних порталів та офіційних веб-сайтів показує, що реалізація цих норм відбувається нерівномірно: документи публікуються із запізненням, у різних форматах, без належного структурування та пояснень [2; 25]. Наукові дослідження справедливо наголошують на необхідності більш детального нормативного врегулювання термінів, форм та каналів розкриття бюджетної інформації, а також чіткішого розподілу відповідальності за їх дотримання [51; 52].

Враховуючи стандарти Огляду відкритого бюджету та Кодекс фіскальної прозорості МВФ, доцільно розробити та нормативно закріпити єдиний

«календар відкритості» для восьми ключових бюджетних документів (передбюджетна заява, пропозиція урядового бюджету, закон про бюджет, звіти протягом року, піврічний огляд, річний звіт, аудиторський звіт, «бюджет для громадян») [6; 8]. Такий календар повинен містити:

- фіксовані терміни публікації;
- відповідальні виконавці;
- вимоги до структури та мінімального змісту кожного документа;
- посилання на офіційні ресурси, де мають бути розміщені документи.

Доцільно інтегрувати календар до Стратегії реформування управління державними фінансами як окремий показник, щоб прозорість розглядалася не лише як декларація, а як вимірюваний результат реформ УДФ [25; 40]. Важливою складовою регуляторного блоку є стандарти відкритих даних. Постанова Кабінету Міністрів України № 835 встановлює базовий перелік наборів, але не завжди забезпечує однозначність щодо форматів, можливості оновлення та повноти даних [10]. Практика роботи Єдиного державного веб-порталу відкритих даних та «Прозорого бюджету» показує, що наявність машинозчитуваних форматів (CSV, JSON), стабільних API, узгоджених довідників бюджетної класифікації та історичних версій наборів значно підвищує аналітичну цінність даних для дослідників, журналістів та громадських організацій [16; 49]. Рекомендації Світового банку щодо фіскальної прозорості та міжнародні підходи до політики відкритих даних наголошують, що якість структури та опису даних визначає можливість їх подальшого використання в аудиті, моніторингу та прийнятті рішень [41; 60]. З огляду на це, доцільно встановити на регуляторному рівні вимоги до форматів, метаданих, частоти оновлень та відповідальності за підтримку актуальності відкритих бюджетних даних.

Інституційний блок покликаний забезпечити координацію суб'єктів бюджетного процесу та сталий характер реформ прозорості. Наразі інструменти відкритості розробляються переважно в рамках окремих проектів (Мінфін, Prozorro, місцеві громади), без єдиного центру відповідальності за загальну

політику прозорості державних фінансів [23; 36]. Дослідження інформаційної публічності та прозорості в громадах показують, що там, де є внутрішні нормативні акти, визначені відповідальні структурні підрозділи та системна співпраця з громадськістю, рівень відкритості та участі значно вищий [53; 55].

У цьому контексті логічним кроком є створення постійної Ради з питань прозорості державних фінансів як координаційної платформи для Міністерства фінансів, Державної казначейської служби, Рахункової палати, профільних комітетів Верховної Ради, органів місцевого самоврядування та громадських організацій. Така Рада могла б:

- затверджувати щорічні плани щодо підвищення прозорості;
- координувати виконання Плану дій Ініціативи «Партнерство «Відкритий уряд»» та інших міжнародних зобов'язань;
- узгодити зміни до форматів звітності та відкритих даних;
- ініціювати спільні пілотні проекти (наприклад, щодо візуалізації бюджету або розширення «бюджетів для громадян») [20; 33].

Особливу роль у забезпеченні прозорості як суб'єкти бюджетного контролю відіграють парламент та Рахункова палата. Незважаючи на те, що висновки Рахункової палати регулярно виявляють суттєві порушення та проблеми системного характеру, виконання її рекомендацій часто є вибіркоvim та мало помітним для громадськості [11; 32]. В українських та міжнародних аналітичних матеріалах наголошується на доцільності запровадження «циклів реагування» на рекомендації зовнішнього аудиту: розробка урядом та головними розпорядниками бюджетних коштів публічних планів дій, парламентські слухання щодо прогресу, регулярне оновлення відкритої інформаційної панелі виконання рекомендацій [41; 58]. Це перетворює аудит з одноразового документа на процес постійного вдосконалення бюджетної політики та управління [48; 58].

Технологічний блок стратегії пов'язаний з розвитком інтегрованої цифрової інфраструктури прозорості. В Україні вже існує низка сучасних ІТ-рішень у сфері державних фінансів – OpenBudget, E-Data, інформаційно-

аналітична система «Прозорий бюджет», система електронних закупівель Prozorro, галузеві аналітичні модулі [3; 17]. Однак вони створювалися в різний час та з різними цілями, а це означає, що користувачам доводиться працювати з різнорідними джерелами інформації. Дослідження цифровізації державного сектору показують, що найбільший ефект досягається в країнах, де бюджетні, боргові, податкові, закупівельні та статистичні дані інтегровані в єдину інформаційну екосистему за принципом «єдиного вікна» [36; 37]. Тому комплексна стратегія має передбачати модель «єдиного вікна» для бюджетної інформації, в рамках якої «Прозорий бюджет» / Відкриті державні фінанси виступатиме центральним «вузлом», інтегрованим із казначейськими системами, Єдиним порталом відкритих даних та Prozorro [19; 49]. Це дозволить користувачам формувати повні «ланцюжки» даних – від планування витрат до укладання контрактів та фактичного впровадження, зокрема в частині проектів відновлення. Дослідження розвитку електронних закупівель в Україні свідчать про те, що поєднання відкритих даних, інструментів бізнес-аналітики та громадського моніторингу знижує ризики завищення цін та сприяє економії бюджету [35; 56]. Додаткові роботи, присвячені цифровізації зв'язків з громадськістю

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА РАМКА	ІНСТИТУЦІЙНА КООРДИНАЦІЯ ТА НАГЛЯД	ЦИФРОВА ІНФРАСТРУКТУРА ПРОЗОРСТІ	УЧАСТЬ ГРОМАДЯН І ЗВОРОТНИЙ ЗВ'ЯЗОК
<ul style="list-style-type: none"> • закони; • підзаконні акти; • «календар відкритості»; • стандарти відкритих даних 	<ul style="list-style-type: none"> • Мінфін; • ДКСУ; • Рахункова палата; • парламентські комітети; • координаційна рада; • ОМС; • громадські організації 	<ul style="list-style-type: none"> • OpenBudget, Є-Data, «Прозорий бюджет»; • портал відкритих даних; • Prozorro; • аналітичні дашборди 	<ul style="list-style-type: none"> • публічні консультації; • «бюджет для громадян»; • audit-feedback

Рис. 3.1 Комплексна стратегія підвищення прозорості бюджетного процесу

Розроблено на основі [8; 53].

Загалом, комплексна стратегія підвищення прозорості бюджетного процесу в Україні повинна поєднувати регуляторний, інституційний,

технологічний та блоки з чіткою системою моніторингу та можливістю адаптації до військових та повоєнних викликів. Опора на українські наукові розробки, сучасні цифрові інструменти та цілеспрямована інтеграція міжнародних стандартів створює основу для відновлення та підвищення показників прозорості бюджету, зміцнення довіри громадян та партнерів, а також більш ефективного, підзвітного використання державних фінансів [23; 59].

3.2. Модернізація та вдосконалення системи публічного звітування про виконання бюджету

Публічне звітування слід уніфікувати на трьох рівнях:

- 1) фінансова звітність сектору загального державного управління (зокрема консолідована);
- 2) управлінська звітність за бюджетними програмами (цілі, результати, KPI);
- 3) відкриті дані транзакційного рівня (касові операції, зобов'язання, платежі), що надаються в реальному часі або з мінімальною затримкою [14; 41].

По-перше, доцільно поетапно запровадити підготовку та оприлюднення консолідованої фінансової звітності державного сектору за національними положеннями із поступовою гармонізацією до IPSAS, що підвищує повноту картини активів/зобов'язань і якість фіскальної політики [14; 41].

ДКСУ як оператор касового виконання забезпечує коректність і своєчасність первинних даних, а Мінфін - методологію та формат публікації [12; 14].

По-друге, слід уніфікувати формат «паспорта бюджетної програми» та звітів про виконання програм з чіткими результативними показниками (outcome/output), описом логіки втручання і ризиків, а також із публічним коментарем розпорядника щодо відхилень і коригувальних дій [13; 4]. Доцільно передбачити обов'язкову публікацію «бюджету для громадян» та «короткого пояснювального звіту» мовою, зрозумілою широкій аудиторії [8; 3].

По-третє, потрібно перейти від «статичних PDF» до відкритих машиночитних форматів і API, забезпечивши повну синхронізацію між OpenBudget (візуалізація), Є-data (реєстр платежів/договорів), Prozorro (дані закупівель) і веб-ресурсами Рахункової палати (висновки/рішення) [3; 17].

В ідеалі кожна гривня видатку має простежуватись від апропріації до договору і фактичного платежу («appropriation-to-contract-to-payment»), що підтримується міжнародними стандартами (OCDS/OC4IDS) [30; 35].

Таблиця 3.1

Матриця зіставлення міжнародних стандартів прозорості та стану в Україні (скорочено)

Стандарт/сфера	Що вимагається?	Стан в Україні	Запропонований крок
IMF Fiscal Transparency Code	Повний набір бюджетних документів, своєчасність, достовірність, ризики	Основні документи публікуються; частина — у PDF; ризики висвітлено фрагментарно	<ul style="list-style-type: none"> Календар + API; розширити звітність щодо фіскальних ризиків [6; 11]
OBS (IBP) - Transparency/Participation	Повнота/детальність інформації; механізми участі	Падіння показників 2023 через воєнні обмеження	<ul style="list-style-type: none"> Відновити й інституціоналізувати консультації; citizen budget та mid-year review [28; 39]
OECD Guidelines (Participation)	Формалізовані процеси участі	Деякі механізми діють; потрібна уніфікація	<ul style="list-style-type: none"> Впровадити єдині стандарти консультацій при формуванні/виконанні бюджету [48]
GTMI/UN EGDI	Цифрові ядра/послуги, участь громадян	Прогресивна діджиталізація; потреба в єдиному DWH	<ul style="list-style-type: none"> Створити єдине сховище даних і відкриті API [37; 38]

Джерело: складено автором за [6; 28; 37; 38; 48].

Важливим елементом модернізації є «петля підзвітності»: Рахункова палата публікує структуровані висновки та рекомендації з відкритим статус-трекером їх виконання; ВРУ (Комітет з питань бюджету) проводить слухання із залученням громадськості; Мінфін і розпорядники надають детальні плани виконання рекомендацій і звіти про прогрес [11; 20]. Міжнародний досвід показує, що залучення громадян до аудиту через цифрові інструменти підсилює спроможність ВОФК та підвищує якість виконання бюджету [49].

Окрема увага - прозорості державних закупівель як найбільш «видимої» для громадян частини витрат. За даними EBRD, поєднання risk-based індикаторів, відкритого формату OCDS та аналітики Prozorro покращує дотримання правил і дає змогу виявляти аномалії ще до укладення договорів; водночас потрібне глибше зв'язування закупівель з бюджетними асигнуваннями та результатами програм [35; 29]. Емпіричні дослідження також підтверджують, що цифрові платформи та обов'язкова «онлайн-децентралізація» процедур підвищують прозорість і конкуренцію на торгах, що релевантно для України [45].

Окрім цього не варто забувати за інноваційну складову. Інновації мають прискорювати не лише публікацію даних, а й їхнє осмислення. Доцільно спрямувати цифрові інвестиції на чотири взаємопов'язані рішення.

1) Єдиний «Budget Data Lake & Warehouse» для публічних фінансів. Його ядро - стандартизовані довідники (КЕКВ/КПКВК/КФК/КВК, СРV/Єдині класифікатори проєктів), уніфіковані ідентифікатори та повнотекстові реєстри документів (кошторис/паспорт/звіт/договір/платіж). Публічний шар - відкриті API та дата-візуалізації на OpenBudget, приватний (внутрішній) - розширена аналітика Мінфіну/ДКСУ/РП для управлінських рішень [3; 12]. Така архітектура відповідає підходам GTMI та сприяє інтегрованим цифровим «ядрам» уряду [37].

2) «Appropriation-to-Outcome Tracker». Це наскрізне простежування «апропріація - план/паспорт - закупівля - договір - постачання - оплата - індикатори результату». На технологічному рівні - зв'язування бюджетних транзакцій (Є-data, ДКСУ) із записами Prozorro (OCDS) через спільні ID, публікація відкритих «ланцюжків» та аналітика ефективності витрат у розрізі програм/розпорядників/галузей [17; 30].

3) Інтелектуальні модулі виявлення аномалій і ризиків. Розгортання відкритих моделей виявлення типових схем (картелі, «заточка» під СРV, дроблення сум) та відхилень у платежах (повторні/затримані/нестандартні), з можливістю незалежної верифікації алгоритмів (open algorithms). В

українському контексті логічним є розвиток наявних risk-індикаторів Prozorro та збагачення їх даними з казначейських реєстрів і аудиторських висновків [29; 35].

4) Інструменти участі та співтворення: національні консультації щодо пріоритетів видатків, всеукраїнське партиципаторне бюджетування (на додачу до місцевого), вітрина «бюджет для громадян», а також модуль «audit-feedback», де громадяни можуть залишати аргументовані коментарі до проектів, звітів і аудиторських рекомендацій [27; 48]. Практика ОГП та кейси SAIs підтверджують, що цифрові інструменти участі та «крауд-аудити» підвищують підзвітність і якість рішень [20; 49].

Очікувані ефекти від впровадження таких рішень:

а) зростання прозорості та відновлення/поліпшення позицій України в OBS та GTMI;

б) посилення внутрішнього контролю і якості виконання рекомендацій зовнішнього аудиту;

в) скорочення середнього циклу виправлення помилок/порушень;

г) підвищення довіри громадян і міжнародних партнерів;

г) покращення якості оцінки політик через доступність даних про результати [28; 37]. Водночас необхідно врахувати ризики - захист критичної інформації в умовах війни, стійкість IT-інфраструктури, стандартизацію метаданих і підготовку персоналу [38; 43].

Проміжні висновки до розділу 3.1-3.2 Запропоновані напрями формують взаємодоповнюваний пакет змін: правові (календар і стандарти відкриття), інституційні (координаційна рада та підзвітність), технологічні (єдине сховище, відкриті API, OCDS/OC4IDS, аналітика ризиків) та комунікаційні (бюджет для громадян, участь, audit-feedback). Їх реалізація в поєднанні з наявними платформами (OpenBudget, E-data, Prozorro) дає можливість масштабувати відкритість і одночасно підвищити керованість бюджетного процесу [3; 30].

Висновки до розділу 3

1. У третьому розділі обґрунтовується, що окремих цифрових рішень чи окремих ініціатив недостатньо для підвищення відкритості та прозорості державного бюджету України. Виходячи з виявлених проблем – нерегулярної публікації ключових документів, фрагментарної участі громадськості, слабкого врахування результатів аудиту та розпорошення інформаційних ресурсів – доведено необхідність переходу до комплексної стратегії прозорості, яка поєднує правові, інституційні, технологічні та комунікаційні й партисипативні інструменти.

2. Розробка такої стратегії передбачає впровадження «календаря відкритості» бюджетних документів, уточнення стандартів відкритих даних, створення координаційної платформи (Ради з питань прозорості державних фінансів), посилення ролі парламентського контролю та Рахункової палати через «цикли реагування» на рекомендації аудиту, а також розвиток інтегрованої цифрової інфраструктури на основі OpenBudget, E-Data, «Прозорого бюджету» та Prozorro.

3. Окремо визначено напрямки модернізації системи публічної звітності: консолідована фінансова звітність, управлінська звітність, орієнтована на результат, за програмами, відкриті транзакційні дані та перехід від «статичних» PDF-файлів до машинозчитуваних форматів та API. Запропонований комплекс правових, інституційних та технологічних рішень, що відповідають міжнародним стандартам, створює цілісну основу для відновлення та подальшого підвищення прозорості бюджету, посилення підзвітності розпорядників коштів та зміцнення довіри громадян і партнерів до бюджетної політики України.

ВИСНОВКИ

Метою дослідження було оцінити відкритість і прозорість державного бюджету України та запропонувати науково обґрунтовані напрями її підвищення. У вступі сформульовано завдання, окреслено об'єкт і предмет, визначено інформаційну базу й заявлено наукову новизну (інтеграція міжнародних рейтингів із технічними метриками відкритих даних), що забезпечило цілісну логіку побудови дослідження і змісту трьох розділів.

У першому розділі систематизовано теоретико-методичні підходи до трактування відкритості та прозорості в бюджетній сфері й узагальнено міжнародні стандарти. Показано, що нормативна рамка бюджетної прозорості в Україні базується на поєднанні національного законодавства (право на доступ до інформації, вимоги до оприлюднення бюджетних документів) та міжнародних кодексів і настанов (IMF Fiscal Transparency Code/Handbook, практика Open Budget Survey) [1; 6]. Концептуально виділено взаємодоповнювані аспекти прозорості: юридичний (належна публічність документів), даних і технологій (машинозчитуваність, формати, API), інституційний (ролі Мінфіну, Рахункової палати, парламентських комітетів) і громадської участі [2; 8].

Другий розділ на основі відкритих джерел і звітів центральних органів виконавчої влади розкрив фактичний стан відкритості бюджету та ключові «вузькі місця». З одного боку, в Україні створено та підтримується інфраструктура прозорості (портал «Відкритий бюджет», Є-data, Єдиний портал відкритих даних), що забезпечує регулярне оприлюднення планових/звітних матеріалів і транзакційних даних у зручних для громадян форматах [3; 16]. З іншого - потребують уніфікації календар оприлюднення, повнота первинних наборів (метадані, історичні ряди), а також посилення зв'язку між зовнішнім аудитом, парламентським контролем і урядовими планами виконання рекомендацій [11; 12]. Міжнародні оцінки підтверджують прогрес та одночасно окреслюють напрямки покращення - від якості «бюджету для громадян» до інституціоналізації участі й посилення наглядних механізмів у чутливих сферах, зокрема публічних закупівель [8; 30].

У третьому розділі сформовано комплекс практико-орієнтованих пропозицій, який поєднує правові, інституційні, технологічні та комунікаційні рішення. Йдеться про затвердження єдиного «календаря прозорості» з порогами повноти та форматами публікації; створення координаційного механізму між Мінфіном, ДКСУ, Рахунковою палатою та профільними комітетами ВРУ для обов'язкового урядового «плану виконання висновків аудиту»; технологічну інтеграцію наявних платформ (OpenBudget, E-data, Prozorro) через відкриті API й міжнародні стандарти даних (OCDS/OC4IDS); а також розвиток інклюзивних форм комунікації (бюджет для громадян, публічні консультації, молодіжні/шкільні бюджети участі) [3; 30]. Очікувані ефекти запропонованих рішень - підвищення показників України в міжнародних індексах прозорості/цифрової зрілості, зміцнення внутрішнього контролю, скорочення циклу виправлення порушень і зростання довіри громадян та партнерів - узгоджуються з логікою розділу та відображають його практичну спрямованість.

Отримані результати мають такі наукові та прикладні підсумки. По-перше, уточнено понятійно-методичний апарат бюджетної прозорості з урахуванням вимог машинозчитуваності й відтворюваності даних (від формату до метаданих), що дозволяє коректніше співставляти національні практики з міжнародними стандартами (IMF, OBS) [6; 8]. По-друге, доведено, що сталість прозорості забезпечується лише у зв'язці «дані - інституції - відповідальність»: регулярність оприлюднення та технічна якість наборів даних мають підкріплюватися чітким регламентом парламентського й громадського контролю над виконанням рекомендацій Рахункової палати [2; 11]. По-третє, показано, що фокус на цифрових рішеннях (відкриті API, ВІ-модулі, дані закупівель за OCDS) не лише спрощує доступ громадян до інформації, а й підвищує спроможність державних органів здійснювати аналітику ризиків і оцінку політик у реальному часі [29; 41].

Практична цінність запропонованих заходів підтверджується наявними ініціативами та міжнародною практикою. Запровадження обов'язкових «планів реагування» уряду на висновки аудиту з публічним трекінгом виконання, а також вбудовування ВІ-інструментів Prozorro у внутрішні регламенти замовників

апробовані в Україні та відповідають підходам відкритого врядування й доброчесності в публічних фінансах [30; 42]. Уніфікація та стандартизація бюджетних відкритих даних, зокрема через API та регулярні машиночитні публікації, узгоджуються з добрими практиками Світового банку (CFRR) і сприяють кращій відтворюваності звітності та взаємосумісності інформаційних систем [41; 16].

Обмеження дослідження зумовлені: 1) різною якістю та повнотою історичних бюджетних наборів у відкритому доступі, що впливає на порівнюваність рядів; 2) воєнним станом і режимами обмеження оприлюднення окремих чутливих даних; 3) еволюцією методик міжнародних індексів, що потребує обережності при інтерпретації динаміки балів [12; 8].

Водночас запропонований підхід мінімізує ці ризики через поєднання нормативного аналізу, офіційної звітності та міжнародних бенчмарків.

Перспективи подальших досліджень полягають у: розробленні KPI для оцінювання «ритму прозорості» (своєчасність публікацій, частка машиночитних наборів, глибина метаданих); емпіричній перевірці впливу прозорості на вартість запозичень і ефективність видатків; вивченні поведінкових аспектів участі громадян і дизайну «бюджету для громадян» у різних цільових аудиторій; а також у пілотуванні моделей автоматизованого моніторингу виконання рекомендацій аудиту на базі відкритих даних [27; 41].

З огляду на викладене, гіпотеза про те, що поєднання чіткої нормативної основи, інституційної підзвітності та сучасних цифрових рішень здатне стійко підвищити відкритість і прозорість державного бюджету України, - підтверджена. Реалізація запропонованої стратегії та інструментів дозволить не лише підняти позиції України в міжнародних індексах, а й суттєво посилити якість управління публічними фінансами, довіру громадян і результативність державної політики [2; 3]. Зміст висновків узгоджується із завданнями, метою та заявленою науковою новизною роботи, що відповідає структурно-логічним вимогам до завершального розділу магістерської кваліфікаційної роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про доступ до публічної інформації : Закон України. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2939-17>
2. Бюджетний кодекс України : Кодекс України (чинна редакція). База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2456-17>
3. Відкритий бюджет : офіц. портал Міністерства фінансів України. Київ : Мінфін, 2015-2025. URL: <https://openbudget.gov.ua/>
4. Бюджет 2024 року : довідкова сторінка та матеріали, включно з інформацією про виконання Державного бюджету України / Міністерство фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_of_2024-698
5. International Monetary Fund. Fiscal transparency : thematic page. URL: <https://www.imf.org/en/Topics/fiscal-policies/fiscal-transparency?>
6. International Monetary Fund. Fiscal Transparency Code. Washington, DC, 2018. URL: <https://www.imf.org/external/np/fad/trans/Code2019.pdf>
7. International Monetary Fund. Fiscal Transparency Handbook. Washington, DC : IMF, 2018. URL: <https://www.elibrary.imf.org/display/book/9781484331859/9781484331859.xml>
8. International Budget Partnership. Open Budget Survey 2023 : Global report. URL: <https://internationalbudget.org/open-budget-survey-2023/>
9. Про відкритість використання публічних коштів : Закон України. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/183-19>
10. Про затвердження Положення про набори даних, що підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних : постанова Кабінету Міністрів України від 21.10.2015 № 835. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/835-2015-%D0%BF>
11. Рахункова палата України. Висновки щодо річного звіту про виконання Закону України «Про Державний бюджет України на 2024 рік». URL: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Reports/2024/ZVIT_RP_2024.pdf
12. Державна казначейська служба України. Звіти про виконання Державного бюджету України : файлове сховище. URL: <https://www.treasury.gov.ua/file-storage>

13. Про бюджетну класифікацію : наказ Міністерства фінансів України від 14.01.2011 № 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0011201-11>
14. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку в державному секторі 101 «Подання фінансової звітності». Нормативна база Міністерства фінансів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0103-10>
15. Про затвердження плану дій із впровадження Ініціативи «Партнерство «Відкритий уряд» у 2023-2025 роках» : розпорядження Кабінету Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-planu-dii-iz-vprovadzhennia-initsiatyvy-partnerstvo-vidkrytyi-uriad-u-20232025-rokakh-i171123-1049>
16. Єдиний державний веб-портал відкритих даних. URL: <https://data.gov.ua/>
17. Інформаційно-аналітична система «Прозорий бюджет» (Є-Data). URL: <https://edata.gov.ua/>
18. Податковий кодекс України : Кодекс України (чинна редакція). База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2755-17>
19. Про схвалення Концепції створення інтегрованої інформаційно-аналітичної системи «Прозорий бюджет» : розпорядження Кабінету Міністрів України від 11.02.2016 № 92-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92-2016-%D1%80#n8>
20. Open Government Partnership. Independent Reporting Mechanism. Звіт «Огляд плану дій: Україна 2023-2025». URL: https://www.opengovpartnership.org/wp-content/uploads/2024/07/Ukraine_Action-Plan-Review_2023%E2%80%932025_UA.pdf
21. Дем'янюк А. В. Прозорість бюджету та участь громадськості у бюджетному процесі. Економіка і суспільство. 2016. Вип. 6. С. 317-320. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/6_ukr/54.pdf
22. Волохов О. С. Прозорість бюджету як запорука розвитку демократії в Україні. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія :

Юриспруденція. 2013. Вип. 6-2 (1). С. 96-100. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2013_6-2\(1\)_26](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2013_6-2(1)_26)

23. Михайло М. Д. Відкритість та прозорість бюджетного процесу в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. Current challenges of science and education : proceedings of the 6th International scientific and practical conference, 12-14 February 2024. Р. 438-441. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2024/02/CURRENT-CHALLENGES-OF-SCIENCE-AND-EDUCATION-12-14.02.24.pdf#page=438>

24. Сивак В. Прозорість бюджетного процесу в період воєнного стану. Актуальні питання фінансової теорії та практики : зб. матеріалів Десятої заочно-дистанційної наукової конференції студентів і молодих вчених (Тернопіль, ЗУНУ, 26 квітня 2023 р.). Ч. 1. 2023. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/49629/1/%D0%92%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2%20%D0%A1%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D0%BA.pdf>

25. Бюджетний кодекс України : Кодекс України. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#n2033>

26. Качула С. В., Саргіна В. С. Бюджетний процес як предмет бюджетного менеджменту. Current trends in the development of science and practice : proceedings of the XVII International Science Conference (Haifa, Israel, 07-09 June 2021). Р. 48. URL: <https://eu-conf.com/wp-content/uploads/2021/06/XVII-Conference-Current-trends-in-the-development-of-science-and-practice.pdf#page=49>

27. Лободіна З., Кізіма Т., Дем'янишин В., Березька К., Савчук С. Партиципаторне бюджетування в контексті поведінкових фінансів. Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice. 2022. № 5 (46). С. 109-125. URL: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/3886>

28. International Budget Partnership. Ukraine - Open Budget Survey 2023 : Country results. Київ - Вашингтон, 2023. URL:

<https://internationalbudget.org/sites/default/files/country-surveys-pdfs/2023/open-budget-survey-ukraine-2023-en.pdf>

29. Open Contracting Partnership; Transparency International Ukraine. How to make better public procurement decisions with business intelligence : case study. 21.11.2024. URL:

https://www.open-contracting.org/wp-content/uploads/2024/11/OCP_TI_Ukraine_BI_Case_Study_2024_How_to_make_better_public_procurement_decisions_with_business_intelligence.pdf

30. Open Government Partnership. Transparency in Public Procurement (Prozorro) (UA0073). URL:

<https://www.opengovpartnership.org/members/ukraine/commitments/UA0073/>

31. Council of Europe, Congress of Local and Regional Authorities. Ukraine: With Congress support, students, parents and teachers take part in developing local school budgets. 08.09.2025. URL: <https://www.coe.int/en/web/congress/-/ukraine-with-congress-support-students-parents-and-teachers-take-part-in-developing-local-school-budgets>

32. Nate S., Stavytskyy A., Kharlamova G. Index of the openness and transparency of budgeting and financial management of the defence and security sector: case of Ukraine. Sustainability. 2023. Vol. 15, No. 7. 5617. DOI: <https://doi.org/10.3390/su15075617>

33. Національне агентство України з питань державної служби. Орієнтовні плани проведення консультацій з громадськістю на 2020-2025 роки. URL: <https://nads.gov.ua/konsultaciyi-z-gromadskistyuu/oriyentovni-plani-provedennya-konsultacij>

34. Про затвердження Порядку проведення консультацій органів виконавчої влади з представницькими органами корінних народів України : постанова Кабінету Міністрів України від 19.08.2022 № 1018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1018-2022-%D0%BF>

35. European Bank for Reconstruction and Development. The impact of the Prozorro procurement system on the Ukrainian economy. Law in Transition Journal. 2025. URL: https://www.ebrd.com/content/dam/ebd_dxp/assets/pdfs/legal-

[transition/LiTJ%202025/ebd-lit25-the-impact-of-the-prozorro-procurement-system-on-the-ukrainian-economy.pdf](https://www.ebrd.com/media/2025/01/transition/LiTJ%202025/ebd-lit25-the-impact-of-the-prozorro-procurement-system-on-the-ukrainian-economy.pdf)

36. OECD. Digitalisation for Recovery in Ukraine. Paris : OECD, 2022. URL: https://www.oecd.org/en/publications/2022/07/digitalisation-for-recovery-in-ukraine_40746fbc.html

37. World Bank. GovTech Maturity Index 2022 Update: Trends in Public Sector Digital Transformation. Washington, DC : World Bank, 2022. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099035001132365997/pdf/P1694820bc ef0903e091160315d2050d03b.pdf>

38. United Nations, Department of Economic and Social Affairs. E-Government Survey 2022. New York : UN DESA, 2022. URL: <https://desapublications.un.org/sites/default/files/publications/2022-09/Web%20version%20E-Government%202022.pdf>

39. International Budget Partnership. A note on Ukraine's performance on the Open Budget Survey (2023). 2024. URL: <https://internationalbudget.org/a-note-on-ukraines-performance-on-the-open-budget-survey/>

40. Міністерство фінансів України. Стратегія реформування управління державними фінансами (PFM Strategy) на 2022-2025 роки. Київ, 2022. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/PFM_Strategy_210x2973mm_text_eng.pdf

41. World Bank, Centre for Financial Reporting Reform (CFRR). Good Practices in Public Sector Financial Reporting and Fiscal Transparency. 2025. URL: <https://cfrr.worldbank.org/sites/default/files/2025-05/Good%20Practices%20in%20Public%20Sector%20Financial%20Reporting%20and%20Fiscal%20Transparency.pdf>

42. OECD. Integrity and Anti-Corruption Review of Ukraine. Paris : OECD, 2025. URL: https://www.oecd.org/en/publications/2025/05/oecd-integrity-and-anti-corruption-review-of-ukraine_4d9e5ab7.html

43. United Nations, Department of Economic and Social Affairs. E-Government Knowledgebase - Data Center (Ukraine), 2022. URL: <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/data-center>

44. Zhao B., et al. Digital transparency and citizen participation: evidence from online crowdsourcing. *Government Information Quarterly*. 2023. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0740624X23000680>
45. Deininger K. W., et al. Impacts of a mandatory shift to decentralized online procurement: evidence from Ukraine's reform. *Journal of Economic Behavior & Organization*. 2023. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0167268123002627>
46. Deininger K. W., et al. Impacts of a mandatory shift to decentralized online procurement: evidence from Ukraine's reform. *Journal of Economic Behavior & Organization*. 2023. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S109633672100051X>
47. OECD. *Guidelines for Citizen Participation Processes*. Paris : OECD, 2022. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2022/09/oecd-guidelines-for-citizen-participation-processes_63b34541/f765caf6-en.pdf
48. Inter-American Development Bank. *Citizen Participation in Government Audits through Digital Tools*. Washington, DC : IDB, 2024. URL: <https://publications.iadb.org/publications/english/document/Citizen-Participation-in-Government-Audits-through-Digital-Tools-Overview-of-Initiatives-from-Supreme-Audit-Institution.pdf>
49. Міністерство фінансів України. Інформаційно-аналітична система «Прозорий бюджет» (Open Public Finance). URL: <https://www.publicfinance.gov.ua/>
50. Transparency International Україна. *Публічні закупівлі 2024: функціонування сфери та її зміни*. Київ, 2025. URL: <https://ti-ukraine.org/research/>
51. Нечипоренко А. В., Мороз Л. О., Панченко І. В. Гласність та прозорість бюджетного процесу в Україні. *Збірник наукових праць Державного податкового університету*. 2021. № 1. С. 186–198. URL: <https://journals.dpu.kyiv.ua/index.php/collectioneconomy/article/view/393>

52. Петленко Ю. В., Дрозд Н. В., Моргун Д. О. Відкритість та прозорість бюджетного процесу в Україні. Наукові перспективи. 2025. № 3(57). С. 305–312
53. Лопушинський І. П. Інформаційна публічність і прозорість бюджетного процесу в ОТГ Львівської області: оцінка та шляхи покращення. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2020. № 4. С. 45–56
54. Дослідження розвитку інструменту «Громадський бюджет» у містах України : аналітичний звіт. Програма EGAP. Київ, 2020. URL: https://api.egap.in.ua/storage/uploads/images/publication/analiticii_zvit/Analiticii-zvit.pdf
55. Мітюшкіна Х. С. Пріоритетні сфери громадської участі у реалізації місцевої бюджетної політики. Вісник Міжнародного університету. Серія : Економіка і менеджмент. 2023. № 2. С. 67–75
56. Галушак М. П. Електронні публічні закупівлі в Україні під час воєнного стану. Матеріали наук.-практ. конф. Тернопільський національний технічний університет, 2024. URL: <https://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/46658>
- Токар А. М. Особливості цифровізації публічних закупівель. Публічне управління та регіональний розвиток. 2025. № 3. С. 120–128. URL: <https://ppdnz.com.ua/index.php/home/article/view/243>
58. Державний і громадський контроль у бюджетній сфері: синергія поєднання. Аналітичний матеріал. 2020. Портал «Самоорганізація в Україні». URL: <https://samoorg.com.ua/blog/2020/12/03/derzhavnyj-i-gromadskyj-kontrol-u->
59. OECD. Budget Transparency Toolkit: Practical Steps for Supporting Openness, Integrity and Accountability in Public Financial Management. Paris : OECD, 2017 (оновл. 2024). URL: <https://www.oecd.org/publications/oecd-budget-transparency-toolkit-9789264282070-en.htm>
60. United Nations Development Programme. Open [Government] Data Policies and Practices: Select Country Cases. Astana : UNDP, 2022. URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-03/Open%20%5BGovernment%5D%20Data%20Policies%20and%20Practices.%20Select%20country%20cases.%20Astana%202022.pdf>

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця 3.2

КОМПОНЕНТНА МОДЕЛЬ СТРАТЕГІЇ ПІДВИЩЕННЯ ПРОЗОРОСТІ БЮДЖЕТУ [2, 6, 8, 10,11]

Компонент	Ціль	Інструменти/процеси	Приклади показників (типи KPI)	Відповідальні	Стандарти
Нормативний	Закріпити «відкритість за замовчуванням» і повний пакет бюджетних документів	Зміни до БКУ; календар публікацій; вимоги до машиночитності; єдині ID для ланцюжка «апропріація-договір-платіж»	Частка документів у відкритих форматах; повнота наборів; наявність/відвідуваність Citizen Budget	Мінфін, ВРУ	Відкриті дані: CSV/JSON; DCAT-AP; вимоги machine-readable
Інституційний	Забезпечити узгоджене управління даними та підзвітність	Координаційна рада; публічні звіти; слухання Комітету ВРУ; трекер виконання рекомендацій РП	Регулярність публічних звітів; частка виконаних рекомендацій РП; кількість публічних слухань	Мінфін, Рахункова палата, ВРУ	Відкриті реєстри й протоколи; відкриті ліцензії (наприклад, CC BY 4.0)
Дані та ІТ	Досягти безшовної інтеграції джерел і доступу через API	Єдине сховище (DWH/data lake); інтеграція ДКСУ-Є-data-Prozorro-OpenBudget; відкриті API; відмовостійка архітектура	Uptime/доступність API; покриття OCDS/OC4IDS; середній час оновлення даних	Мінфін, ДКСУ, Мінцифри, Мінекономіки	API-first; OAuth2/OpenID; OCDS/OC4IDS; єдині ідентифікатори (UUID)
Участь	Залучити громадян до прийняття бюджетних рішень	Консультації; «бюджет для громадян»; загальнонаціональне/місцеве РВ; модуль audit-feedback	Кількість учасників/коментарів; частка відповідей розпорядників і середній час відповіді; показник Participation (OBS)	Мінфін, ОМС	Доступність WCAG 2.1; plain-language/«бюджет для громадян»
Аудит і контроль	Посилити зовнішній контроль і прозорість виконання рекомендацій	Структуровані висновки РП; відкритий статус-трекер; офіційні відповіді уряду/розпорядників	Частка рекомендацій із публічним статусом; середній цикл реагування; частка виконаних рекомендацій	Рахункова палата, КМУ, головні розпорядники	Відкриті набори щодо аудиту/рішень; метадані та статуси рекомендацій; принцип Open by Default

